

HEEMKUNDEKRING "PHILIPPUSLANDT"

Nr.8

Cronicke, 4^e jaargang, nr. 1 – maart 2004

Inhoud

Van de redactie	185
Even voorstellen	186
Notulen 6 ^e ALV, 22 oktober 2003	187-188
Jaarverslag 2003	188-192
De slag op het Slaak, - deel 3	192-204
De bakkers op Sint-Philipsland - deel 4	204-223
Van het bestuur (om te onthouden)	223-225
Aanvulling op de ledenlijst	225
Uit de oude doos	226

Van de redactie

Voor u ligt alweer het eerste nummer van de vierde jaargang van onze Cronicke.

In dit nummer staat onder andere het jaarverslag van onze heemkundekring. Zoals u in dit verslag kunt lezen was 2003 een druk jaar waarin van alles gebeurd is.

Van Jan Kempeneers vind u in dit nummer de 4^{de} aflevering over de bakkers op Sint Philipsland. Deze keer is bakker Giliam Braam met zijn bakkerij in de Voorstraat aan de beurt. Aan deze bakkerij kleeft veel historie. Om de informatie compleet te krijgen heeft Jan een interview gehad met de dochters van de bakker, Anna en Willie Braam.

De beide dames hebben heel enthousiast hun medewerking verleend. Helaas heeft Willie Braam de publicatie van het verhaal niet meer mogen meemaken. Op woensdag 4 februari is ze plotseling overleden. Wij van de redactie wensen vanaf deze plaats de familie veel sterkte toe om dit verlies te dragen.

In deze Cronicke schrijft Jan een vervolg over de slag op het Slaak. In deze aflevering gaat hieraan een stukje geschiedenis van de Oranjeprinsen tijdens de Tachtigjarige Oorlog vooraf. Verder wordt de voorbereiding op de slag en het materiaal wat de vijand vervoerde beschreven.

Ook staan in deze Cronicke een aantal mededelingen van het bestuur met daarbij de te verwachten activiteiten in 2004.

Vergeet u de Algemene Ledenvergadering op 25 maart a.s. niet. Na de pauze presenteren we u een stukje van de maritieme historie van Sint Philipsland. De redactie wenst u veel leesplezier.

Cennie Tichem

Om te onthouden

25 maart: Jaarvergadering 19.30 uur in Dorpshuis De Wimpel

14 april: Dialectgroep: 19.30 uur in Verenigingsgebouw Schoolstraat



Aan de Zuidoost bij het Karreveld, circa 1937. In het eerste huis links woonde Pietje de Braber, Pietje Sloot werd ze genoemd. In het huis met de gebroken kap woonde Leendert Reijngoudt. Het werd in 1925 nieuw gebouwd. Tot die tijd was het zoals het derde huisje, waar A.L.H.(Janus) Walpot woonde toen deze foto werd gemaakt.

Even voorstellen



Al enkele jaren is heemkundekring “Philippuslandt” te vinden op het wereldwijde web. Enige tijd geleden besloot de vorige webmaster om met zijn taak om de website te onderhouden te stoppen. Hij vroeg aan mij of ik dit wilde overnemen. Ik vond dit een leuk aanbod en heb het aangenomen. Sinds enkele maanden mag ik me nu de nieuwe webmaster van heemkundekring “Philippuslandt” noemen.

Mijn naam is Jan-Willem Kempeneers, kleinzoon van de voorzitter van de kring. Ik ben 15 jaar en zit in de derde klas HAVO van het Calvijn College in Goes. Sinds een jaar of vier ben ik lid van de jeugdbrandweer van Sint Philipsland, wat ik met veel plezier doe. Allerlei dingen op de computer doen is een andere hobby van mij. Onder andere de website onderhouden valt hieronder. Ook heb ik een (onofficiële) website gemaakt over de vrijwillige brandweer van Sint Philipsland. De eerste stap die ik gemaakt heb als webmaster is het volledig vernieuwen van de lay-out van de site. Ik zal proberen de site regelmatig bij te werken, met onder andere nieuws, foto's en artikelen. Neem dus regelmatig een kijkje op de site om op de hoogte te blijven van de activiteiten van de kring. Als u vragen, tips of opmerkingen heeft over de site kunt u dit mailen naar: philippuslandt@kliksafe.nl.

Met vriendelijke groet,
Jan-Willem Kempeneers

<http://www.sint-philipsland.nl>

Notulen van de 6^e Algemene Ledenvergadering, 22 oktober 2003

1. Opening en vaststellen presentielijst

De wnd. voorzitter J. Kempeneers opent de vergadering en heet iedereen welkom. In zijn welkomstwoord blikt hij terug op het afgelopen jaar, de 50-jarige herdenking van de Watersnood van 1 februari 1953, de viering van 100 jaar Christelijk onderwijs te Anna Jacobapolder, waarin de inbreng van de HK kring zeker genoemd mag worden en als afsluiting van het herdenkingsjaar heeft de gedenksteen van de Prinses Marijke kleuterschool een mooi plaatsje gekregen bij dorpshuis de Wimpel en staat daar als symbool voor de nationale en internationale hulpverlening. Er is veel werk verzet door de werkgroep "Herdenking Watersnoodramp", in het bijzonder denken we aan de heer A.W. Beurkens die helaas wegens een ernstige ziekte zijn taak niet kon volbrengen. De heer J. Ligtendag nam dit op deskundige wijze over. De wnd. voorzitter deelt nog mee dat twee bestuursleden hebben bedankt, namelijk de heer F.J. Goossen en de heer C. Overwater, die hij beiden bedankt voor hun werkzaamheden. Anja Neele-Kempeneers is bereid gevonden de laatste bestuursvergaderingen te notuleren en zal dit ook vanavond doen. Er zijn op deze avond 47 personen aanwezig.

2. Mededelingen

Mevr. E. van der Vlies van Dijke deelt mede dat de werkgroep dialect niet op 26 november maar op 12 november 2003 om 19.30 uur zal samenkomen.

3. Notulen 5e algemene vergadering d.d. 27 maart 2003

De notulen van de vorige vergadering worden goedgekeurd en onveranderd vastgesteld en ondertekend.

4. Verkiezing bestuurslid

Als kandidaat-bestuurslid wordt voorgesteld de heer C. Tichem, hij wordt met instemming van de leden met acclamatie gekozen en neemt zijn benoeming aan. Het bestuur is zeer verheugd met dit nieuwe bestuurslid die tevens bereid is het secretariaat op zich te nemen.

5. Benoeming lid en reservelid kascontrole

Op de eerstvolgende algemene vergadering is de heer Rien Geense aftredend, de heer Kees Groeneveld blijft zitting houden en als nieuw lid wordt benoemd mw. Ellie Mol-den Engelsman. Als reservelid, de heer Jan-Kees van der Doe.

6. Datum volgende algemene vergadering

De datum van deze vergadering wordt vastgelegd op donderdag 25 maart 2004, om 19.30 uur in de kleine zaal van De Wimpel. Van de rondvraag wenst niemand gebruik te maken. Na een korte pauze met koffie wordt een diaserie bekeken. Deze serie werd gemaakt door Jan-Willem Kempeneers. De lezing werd verzorgd door Anja Neele. Als vanouds werden de historische plaatjes door de aanwezigen gewaardeerd

7. Sluitting

De wnd. voorzitter sluit de vergadering en dankt een ieder voor zijn komst. Hij roept de leden nog op een verhaal of artikel aan te leveren voor de Cronicke, 'We zijn nog lang niet uitgeput, maar inbreng van buitenaf zal zeer worden gewaardeerd', aldus de heer Kempeneers.

Anja Neele-Kempeneers

~~~~~

## Jaarverslag 2003

Als een rode draad liepen in 2003 de activiteiten in het kader van de herdenking van de watersnoodramp 1953 door het doen en laten van onze heemkundekring. Na ruim een jaar van voorbereidingen door de werkgroep "Herdenking Watersnoodramp" werd op 25 januari de tentoonstelling over de watersnoodramp door burgemeester W. Nuis samen met zijn echtgenote geopend. Naast de honderden foto's waren er kranten, tijdschriften, kaarten, gereedschap en een compleet ingerichte hulppost van het Rode Kruis te zien.

Grote blikvanger was de compleet ingerichte huiskamer inclusief keuken uit de vijftiger jaren. Dit alles bleek zeer in de smaak te vallen bij het talrijk opgekomen publiek. De mensen kwamen uit alle windstreken en het leek vaak één grote reünie. In totaal hebben ongeveer 1200 mensen het gastenboek getekend. Daarnaast hebben ook nog 400 leerlingen van diverse basisscholen in groepsverband de tentoonstelling bezocht. Al met al kunnen we spreken van een buitengewoon geslaagde tentoonstelling. Het was voor de bezoekers een indrukwekkende ervaring.

Tijdens de opening van de tentoonstelling werd ook het boek "De Ramp op Sint Philipsland" van onze voorzitter Jan Kempeneers gepresenteerd. Jan zei er trots op te zijn dat er nu een boek is over de ramp met verhalen verteld door (oud)-Fluplanders en geschreven door een Fluplander. Na zijn vrouw en dochter Rianne voor hun hulp bedankt te hebben, overhandigde Jan het eerste exemplaar van het boek aan burgemeester Nuis. Hierna volgde voor Jan een grote verrassing. Hij werd door burgemeester Nuis namens de koningin benoemd tot Lid in de Orde van Oranje Nassau. In zijn toespraak stond de burgemeester stil bij de grote verdiensten van Jan op het gebied van cultureel erfgoed. Onnodig te zeggen dat Jan erg blij was met deze welverdiende onderscheiding.

Zaterdagmorgen 1 februari was er een waardige en indrukwekkende herdenking van de watersnoodramp. De herdenking bestond uit een stille tocht en kranslegging bij het Rampmonument. Een stoet met voorop burgemeester Nuis en Jan Ligtendag en beider echtgenoten vertrok vanaf de Wimpel naar het monument bij de Kerkring. Bij het monument waren er korte toespraken door Jan Ligtendag en burgemeester Nuis. Vervolgens las Anja Neele de namen van de slachtoffers voor en klonk de "last post" gevolgd door een minuut stilte.

Er werden, omlijst door koraalmuziek van muziekvereniging Concordia, twee kransen gelegd. Eén namens het gemeentebestuur door burgemeester en mevrouw Nuis en één namens de inwoners door vier nabestaanden van de slachtoffers. Tenslotte ging de stoet na het spelen van het Wilhelmus in stilte terug naar de Wimpel.



*Anja Neele heeft overleg met  
burgemeester W. Nuis*



*Wnd. voorzitter Jan Ligtendag spreekt  
tijdens de herdenking bij het monument*

Zaterdagavond 1 februari was er de officiële herdenkingsdienst in dorps huis de Wimpel. Hervormd predikant J.C. Klein nam daar de Schriftlezing en de meditatie voor zijn rekening. Er was een toespraak van burgemeester Nuis, waarna (oud-wethouder) Bram Rijstenbil en Jan Kempeneers verteld hebben wat ze ervaren hebben in de Rampnacht

Anja Neele heeft het gedicht “Zeeland leeft weer” voorgedragen. Het geheel werd omlijst door zang van de Chr. Gem Zangvereniging V.Z.O.S. en Christelijk Vrouwenkoor “De Lofstem” alsmede samenzang door de aanwezigen.

Tenslotte hebben op vrijdag 17 oktober 2003 in het kader van de herdenking van de watersnoodramp nog twee officiële handelingen plaatsgevonden.

Eerst was er de onthulling van de gedenksteen bij dorps huis de Wimpel door burgemeester Nuis. De gedenksteen is afkomstig uit de gevel van de voormalige kleuterschool Prinses Marijke. Deze school is na de Ramp door het Duitse graafschap Bentheim aan de inwoners van Sint Philipsland geschonken. De school is midden jaren negentig afgebroken maar de gedenksteen is bewaard gebleven. Na restauratie hebben Jan Kempeneers en Bram Neele er bij dorps huis de Wimpel een mooi monument van gemaakt. De onthulling gebeurde onder het toezien van o.a. de leidsters van het eerste uur, mevrouw T.G. Stoutjesdijk en mevrouw M. Hordijk-de Ruijter. Ook twee toenmalige bestuursleden, te weten mevrouw G. Rijstenbil-Vroegindeweij en mevrouw G.J.Zwagemaker-van Elsäcker waren aanwezig. Na de onthulling van de steen hebben de kleuters van de basisscholen nog gezongen.

In de middaguren werd vervolgens op de Voorstraat de gedenkplaat aan mevrouw Voorberg-Van Noort onthuld. Mevrouw Voorberg heeft een legaat aan de gemeente



*Nabestaanden van de slachtoffers legden een krans bij het Rampmonument aan de Kerkring. V.L.n.r. Ellie Mol begeleidt de kinderen Caroline Ligtendag en Martineke Suurlant. Daarnaast Lauran Vroegop en Betty de Leeuw.*

Sint Philipsland geschonken. Van dit geld zijn er op de nationale boomplantdag in 1994 23 lindebomen geplant in de Voorstraat.

Al met al hebben de leden van de werkgroep "Herdenking Watersnoodramp" van onze heemkundekring, te weten: J. ten Hove-Wagemaker, W. Blaak, J. Ligtendag, J. Mol—den Engelsman, A.J. Neele-Kempeneers en de helaas reeds overleden A.W. Beurkens voor een onvergetelijke herdenking van de watersnoodramp 1953 gezorgd.

Naast de herdenking van de watersnoodramp is onze heemkundekring nog met vele andere zaken bezig geweest. In de loop van 2003 zijn er op het bestuurlijk vlak enkele mutaties geweest. In de loop van het jaar zijn Eric Goossen en Kees Overwater na een meningsverschil gestopt met hun bestuursfuncties. Daarentegen kwamen Bram Neele en Cennie Tichem het bestuur versterken. Het beheer van de website is eind 2003 door Jan-Willem Kempeneers overgenomen van Jurgen Neele (zie pagina 186).

De dialectgroep onder leiding van Esther v.d. Vlies-van Dijke is weer viermaal bij elkaar geweest. Op deze avonden wordt een door de "Zeeuwsche vereniging voor dialectonderzoek" verstrekte lijst met woorden en uitdrukkingen behandeld. Het is de bedoeling dat de aanwezigen deze lijst in het Fluplandse dialect omzetten. Gemiddeld komen er 10 mensen per avond en men is heel enthousiast. Na het invullen van de lijst volgen er altijd prachtige verhalen over vroeger waardoor het heel gezellige avonden zijn. Er zijn meer mensen welkom dus nodigen we hierbij een ieder uit om eens

vrijblijvend de volgende avond te bezoeken. Deze is woensdag 14 april 2004 in het verenigingsgebouw van de Hervormde gemeente aanvang 19.30 uur.

De fotowerkgroep en in het bijzonder Jan-Kees van der Doe hebben in 2003 weer een heleboel werk verzet. In het begin van het jaar draaide alles nog om de herdenking van de Watersnoodramp. Uit zo'n 400 foto's zijn er een groot aantal uitgeprint en van een onderschrift voorzien om ze op de tentoonstelling te etaleren.

Daarna zijn foto's verzameld voor het jubileum van de Christelijke basisschool 'Het Kompas' in Anna Jacobapolder. Na de zomer is al snel begonnen met foto's (en gegevens) te verzamelen van schepen en schippers. Die hebben we nodig op onze Algemene ledenvergadering in 2004. Dat waren de thema's, maar het grootste aandeel hebben altijd nog de familiefoto's. In 2003 zijn er ongeveer 145 foto's bijgekomen wat het totaal bracht op 1227 eind december. Alle foto's zijn gedigitaliseerd en genummerd. De bijbehorende gegevens zijn ook opgeslagen.

In juni 2003 herdacht de Christelijke basisschool "Het Kompas" te Anna Jacobapolder haar 100-jarig bestaan. Daarbij was onze heemkundekring nauw betrokken. Door Jan Kempeneers werd een foto-expositie ingericht met foto's die voor een groot gedeelte waren aangeleverd door de bewoners. Bram en Corry Neele en Jan-Willem Kempeneers waren in de feestweek stand-by om de festiviteiten op de gevoelige plaat vast te leggen. Jan-Willem stelde met behulp van aangeleverde teksten door leerlingen, oud-leerlingen en vroegere personeelsleden etc. de brochure "100 jaar Christelijk onderwijs in Anna Jacobapolder" samen.

Tijdens de jaarlijkse braderie trok onze stand wederom veel bezoekers en konden we een aantal nieuwe leden noteren. Er werden dia's vertoond die tijdens de herdenkingsweek van de watersnoodramp werden gemaakt. Verder genoten velen van de foto- en plakboeken die in onze stand aanwezig waren. De braderie is een evenement waar we de bezoekers het profiel van onze kring kunnen tonen. Bovendien is het er gezellig kletsen met de bezoekers, ook van onze naburige dorpen.

In 2003 waren er twee inloopochtenden in het verenigingsgebouw aan de Schoolstraat. We noemen dit ook wel ons Heemhuis omdat we daar het gehele jaar door gebruik van maken. We hebben er ook een ruime kast gebouwd waarin we onze computer, onze bibliotheek en gekregen spulletjes kunnen opbergen.

Geen ochtend, maar in Anna Jacobapolder hebben we een inloopavond georganiseerd. Daar hebben we in Ons Dorpshuis een dia-avond voor de bezoekers gehouden.

Vorig jaar is tweemaal een algemene ledenvergadering gehouden. Het is een goede gewoonte om op deze vergaderingen na het formele gedeelte, de aanwezigen een ontspannen informeel gedeelte aan te bieden.

Dit jaar hebben we gekozen voor een videofilm over de berging van de atoomonderzeeër "Koersk". Dit werd verzorgd door dhr. Van der Ster, een werknemer van Smit Tak. Op de andere ledenvergadering heeft Anja Neele een serie "dorpsbeelden uit vroeger tijden" gepresenteerd. Deze serie was gemaakt door Jan en Jan-Willem Kempeneers

Op de oude begraafplaats raken nog al eens grafmonumenten in verval. Het is niet uitgesloten dat ze dan in de container verdwijnen. Dat komt de heemkundekring aan het hart. Soms spreken we hier met succes familieleden over de staat van het grafmonument aan. Indien er geen familie meer bekend is pakken we met goedkeuring van de gemeente de renovatie gewoon zelf aan. In 2003 is het graf van oud-burgemeester Bastiaan Abraham Kramer (1795-1884) van de ondergang gered. Ook de platte zerk van Jacomina Stols (1805-1876) e.v. Cornelis Geense is als nieuw. Een chemische reactie van bestrijdingsmiddelen had deze en meer andere gedenktekens onleesbaar gemaakt. We hopen het komende seizoen daarmee verder te gaan.

Al met al is er in 2003 een heleboel werk verricht. Gezien de lovende reacties van velen kunnen we als heemkundekring met enige trots terugkijken op het afgelopen jaar.

Wij als bestuur beseffen terdege dat we alleen dank zij de hulp van anderen in staat zijn geweest het drukke programma in 2003 met zoveel succes af te ronden. Wij willen dan ook een ieder, die op wat voor manier dan ook zijn of haar medewerking verleend heeft, hartelijk bedanken.

Bovenstaande betekend natuurlijk niet dat we in 2004 op onze lauweren gaan rusten. Zoals u elders in deze Cronicke kunt lezen staan er dit jaar weer diverse activiteiten op het programma en zijn we dit jaar weer met onverminderd enthousiasme aan de slag gegaan.

Cennie Tichem

~~~~~

De slag op het Slaak – deel 3

Het huis van Nassau tijdens de Spaanse tirannie

Het treffen tussen de Spaanse Armada en een veel kleinere Staatse vloot begon in het Keeten en zette zich voort in de Mosselkreek; thans Krabbenkreek De strijd werd beslist op Het Slaak, waar de Eendracht zich van de huidige Krabbenkreek afsplitste. De Eendracht vormde met het Slaak de begrenzing tussen Zeeland en Brabant. Op het einde van de rivier het Slaak was het drie provinciënpunt met Zuid-Holland. Juist op deze belangrijke vaarroute tussen Rotterdam, Dordrecht, Antwerpen en niet minder vanuit de Noordzee, had de vloot uit Antwerpen het gemunt. Dat hadden de Spanjaarden in hun vizier. Als ze de Zeeuwse wateren van de Westerschelde tot het Volkerak in handen hadden kon niet alleen de binnenlandse- maar ook de koophandel over zee een belangrijke klap worden toegebracht.

Tien jaar na het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) vond het treffen plaats. Het was op 12 en 13 september 1631 toen de Spaanse troepenmacht te water met de veel kleinere Staatse vloot slaags raakte. Voor we de toedracht en de uitkomst van de slag behandelen zullen we de omstandigheden waarin het huis van Oranje Nassau destijds regeerde van nabij bekijken.

Frederik Hendrik, de Prins van Oranje was zes jaar vóór dit wapenfeit zijn halfbroer Maurits opgevolgd. Door hem was hij ook opgeleid voor de krijg. De strijd om de Spaanse tirannie te keren was aangevangen door Prins Willem van Oranje totdat de moordenaar op 10 juli 1584 toesloeg. Na veertig jaar martelaarschap volgde tachtig jaar

oorlog. Vervolging om de Godsdienst en het terrein winnen van de Reformatie, gaf de Tachtigjarige Oorlog van Nederlandse kant gezien, een Protestants karakter. "Nederland, door het Evangelie hervormd, wordt door de hand des Allerhoogsten en door het zwaard der Prinsen van Oranje beschermd"(1)

Gebaar van goede wil

Om als overwinnaar uit de strijd, namelijk de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), te komen werd deze voortgezet door zijn zoon Prins Maurits. Nadat de Prins in 1584 door Balthasar Gerards was vermoord, waren de Staten Generaal zodanig in verwarring dat ze het soevereine gezag over wilden dragen aan Hendrik III, koning van Frankrijk. Al bij voorbaat gaf deze vorst te kennen dat Holland en Zeeland dan beslist hun zelfstandige positie moesten opgeven. Deze weigerden, omdat de rivieren en de mondingen van de Schelde hen te dierbaar waren.

Ruim één jaar na de dood van Prins Willem van Oranje, 17 augustus 1585, viel de stad Antwerpen in Spaanse handen. Evenals Frankrijk was ook koningin Elizabeth van Engeland niet bereid de soevereiniteit van Nederland op zich te nemen. Over het verlies van Antwerpen toonde de vorstin echter wel haar medelijden. Daarom schoot ze Nederland te hulp door het zenden van 6000 soldaten - eigenlijk waren het bespieders - onder het commando van Robert Dudley, graaf van Leicester. De Engelse Vorstin vroeg als overbuur wel een gebaar van goede wil van Nederland. Ze wilde de steden Brielle, Vlissingen en het fort Rammekens op Walcheren in onderpand hebben. Daarmee kregen de Britten de vrije toegang tot - en de mogelijkheid van een eventuele afsluiting van de waterwegen en rivieren cadeau. Niet voor niets bleven deze fortificaties tot mei 1616 door de Engelsen stevig bemand.

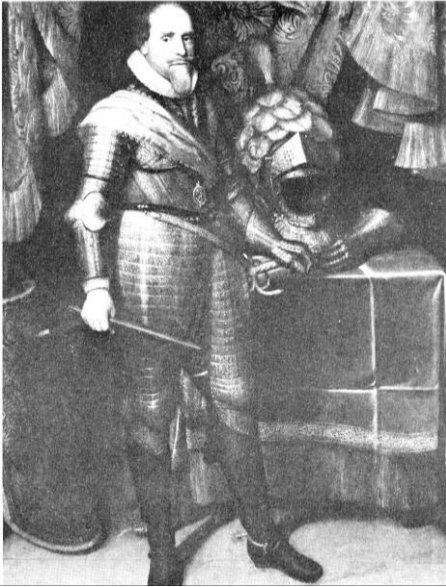
De graaf van Leicester werd op 19 december 1585 te Vlissingen als een koning ingehaald. Dat was precies wat hij wilde. Hij begeerde echter te veel. Het was ook tegen de zin van de Engelse vorstin, koningin Elizabeth, dat hij de leiding over de Staten Generaal op zich wilde nemen. Landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt, die daar zelf ook wel wat in zag, stelde Hare Majesteit en tevens het parlement in een schrijven gerust. Hij verzekerde dat Leicester enkel belast was met het gouverneurschap. De graaf van Leicester, die als Regent en Veldoverste een fanatiek persoon was, beheerste ook de Franse taal niet. Met buitenlandse gezanten moest steeds in aanwezigheid van een tolk in het Engels worden onderhandeld. Steeds duidelijker bleek de graaf niet de kandidaat te zijn die Willem van Oranje zou opvolgen. Nee, veeleer 'Barneveld', zoals de landsadvocaat en bekende staatsman doorgaans werd genoemd.

'Met een eed gezworen'

De graaf van Leicester had in 1588 het strijdperk verlaten, maar de oorlog duurde voort. Prins Maurits, stadhouder van 1585-1625, behaalde na de dood van zijn vader meerdere successen op het oorlogsveld en in de steden. De taken in 's lands regering die Prins Willem van Oranje voorheen voor zijn rekening nam, waren nu tussen Van Oldenbarneveld en Maurits verdeeld. Regeringstaken, zoals voorzitter van de Staten Generaal, het secretariaat, dus ook de stukken die ter behandeling op tafel moesten komen, had de advocaat al ingezien. Ook buitenlandse zaken had hij onder zijn hoede, zodat hij met de gezanten uit het buitenland aan tafel zat. Maurits was over het leger gesteld dat hij samen met de advocaat had gereorganiseerd. Johan van Oldenbarneveld,

die als Staatsman door niemand werd geëvenaard en gezien werd als degene die Prins Willem van Oranje zou opvolgen, zorgde er voor dat de soldaten van Maurits op tijd hun soldij kregen.

De oorlog duurde voort, de gevechten vermenigvuldigden zich. Totdat het Twaalfjarig



Prins Maurits

Bestand in 1609 aanbrak. Wie had kunnen bevroeden dat er juist in deze periode tussen Maurits en Van Oldenbarneveld een conflict zou ontbranden. Als door een lopend vuur werd de één na de ander aangestoken met een vreemde leer, waartegen Prins Maurits zijn vader met een eed had gezworen. "Het contra-remonstrantsch gevoelen is de kerkleer, de leer der oude Hervormden, die mijn heer Vader op den zetel hebben gebracht", zei Maurits tegen Barneveld. De advocaat antwoordde daarop: "Ik ben geen theoloogant". Maurits: "Zo ben ik ook niet, laat ons dan de theologen bijeenroepen, de Synode laten vergaderen en daaraan deze zaak overdragen". Historieschrijver Jacobus Fruijtier noemde de grond waarop Barneveld regeerde 'gevaarlijk'. Fruijtier: *"Dit is zeker, dat hij grote agtinge hadt voor die Spreuke van zijn Over-grootvader Claas van Oldenbarneveld: 'Niets te weten is 't veiligste geloof'".* Het ging over een hoog opgelaaide

leergeschil tussen Arminius en Gomar, respectievelijk de Remonstranten en Contra-Remonstranten. De Prins van Oranje wilde van de Gereformeerde belijdenis, die zijn vader voorstond en die hij met zijn eed had bekrachtigd, geen duimbreed wijken. Het ging om de Gereformeerde leer in de Hervormde kerk, die niet alleen ter discussie werd gesteld, maar ook in haar bijeenkomsten werd verstoord. Die moest in stand blijven, vond Maurits. Met name in de steden bleek het uit de hand te lopen. De aanhangers van Arminius en Gomar, waren wat aantal betreft, aan elkaar gewaagd. In tegenstelling tot Prins Maurits koos Johan van Oldenbarneveld als Remonstrant de zijde van Arminius.

'Zijn ongeluk is mij leed'

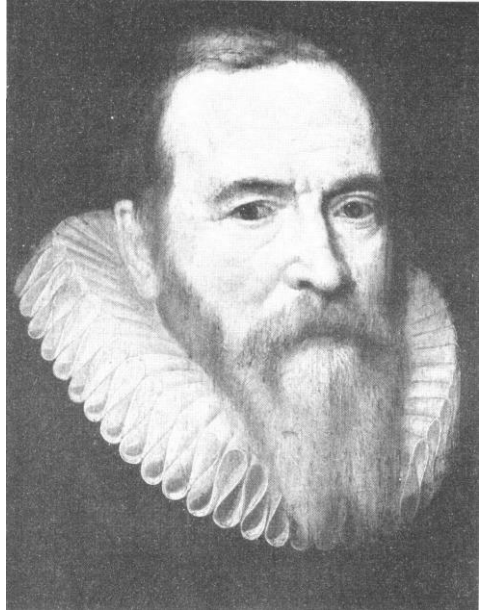
De Staten Generaal kwamen er aan te pas. Maurits dankte de zogenaamde waardgelders (soldaten in dienst van de steden) af. Van Oldenbarneveld, Hoogerbeets, pensionaris (raadsman) van Leiden en Ledenberg, pensionaris van Utrecht en Hugo de Groot, een bekend pensionaris van Rotterdam, die namens veel gewesten pleitte bij de Staten Generaal, werden gevangen gezet. Vierentwintig rechters, door de Staten Generaal benoemd, bogen zich over de tenlastelegging. Van Oldenbarneveld werd beschuldigd van onder andere: "Het zaaien van verwarring, het vuur der tweedracht gestookt, wantrouwen tussen de Gewesten verwekt, de rechten der Gerechtshoven miskend en niet nagelaten om het krijgsvolk uit de gehoorzaamheid van de Regering en van Zijne Exc. te trekken".

Het vonnis van de rechters was eenparig: "De dood met verbeurdverklaring". Maurits wilde zijn vriend, waar hij in het landsbelang zoveel gesprekken mee had gevoerd, overtuigen, maar er was teveel gebeurd. Ongevraagd kon de Prins hem geen gratie verlenen.

Wars van schuld wilde hij de rechtbank niet erkennen als rechtsgeldig. Nu niet en nooit! zou hij bukken voor God en de regering. Hij stuurde een boodschapper naar de Prins om te vragen of hij iets tegen hem had misdaan en zo ja, of hij het hem dan wilde vergeven. "Ik vergeef hem", zei de bewogen Oranjeprins met tranen in de ogen. Voor de bode hem verliet vroeg Maurits: "Vroeg hij om vergeving?" Hij schudde zijn hoofd. "Zijn ongeluk is mij leed", gaf de Prins aan dominee Waleus te kennen voordat hij de deur achter zich toesloot.

Op het schavot in het Binnenhof sloeg Van Oldenbarneveld zijn ogen naar de hemel en sprak: "O God, wat komt er van den mens". Naar de toeschouwers merkte hij op: "Mannen, geloof niet dat ik een landverrader ben, ik heb oprecht en vroom gehandeld, als een goed patriot, en die sterf ik". Toen de beul zijn werk deed waren

alle vensters en luiken op het Binnenhof gesloten. Daar had Maurits de overste van zijn garde voor ontboden en opdracht voor gegeven. Ondanks dit bedroevend binnenlands gebeuren in ons land waar een tijdelijk bestand was uitgeroepen met Spanje, bleef Nederland voor een burgeroorlog gespaard.



Johan van Oldenbarneveld

Nieuwpoort

Kort daarop werd opnieuw strijd aangeboden. Ondanks dat we van vele overwinningen door de Oranjeprins kunnen spreken, was de victorie niet altijd vanzelfsprekend. Toen Prins Maurits in 1623 te Dordrecht afscheid nam van de Staten-Generaal, om met een vloot van 1500 vaartuigen Antwerpen aan te vallen, deed hij aan hen het volgende verzoek: "Bidt God voor onze onderneming, God alleen kan ze doen mislukken". Storm, sneeuw en ijzel maakten het de Staatse troepen zo moeilijk dat de tocht moest worden onderbroken. Maurits en Frederik Hendrik konden tijdens deze onderneming op het laatste nippertje ontkomen.

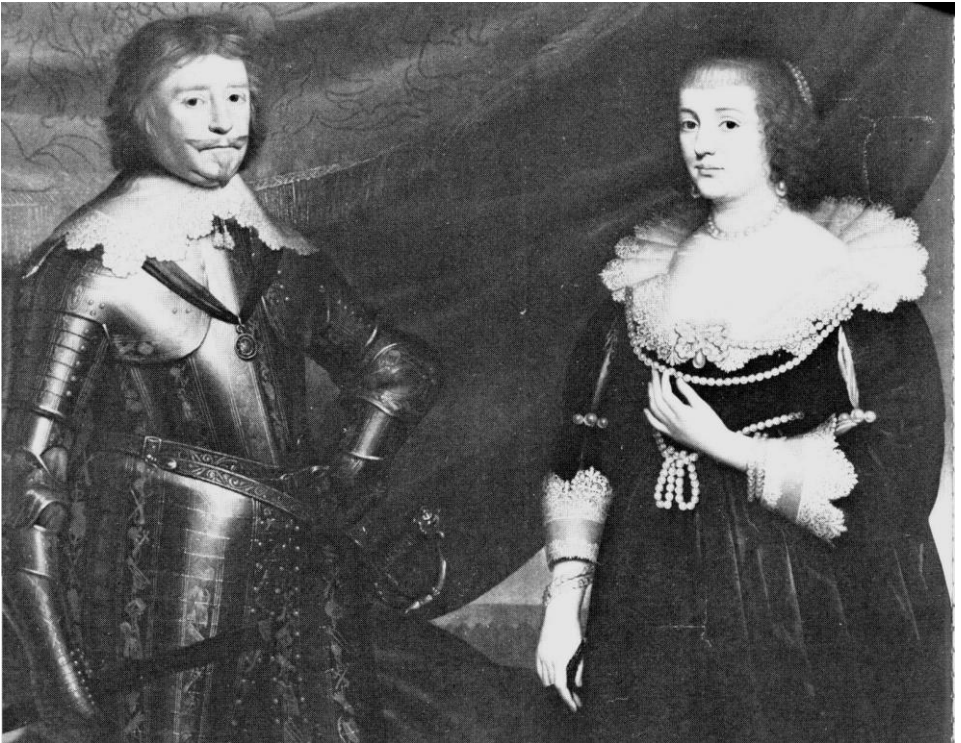
Het zat Maurits ook niet mee om de steden Den Bosch en Goch in te nemen. Antwerpen mislukte zelfs tot drie keer toe. In de verdediging hield de prins echter stand. Hij dwong Spinola, een Italiaans veldheer, die Bergen op Zoom in handen wilde krijgen, op 3 oktober 1622 de aftocht te blazen. Zijn broer Frederik Hendrik ging tegelijkertijd op strooptocht door Brabant. Hij stootte zelfs door tot Leuven en Brussel.

Oranjuhuwelijk

Geboren te Delft in 1584, was Frederik Hendrik al in 1600 bij de strijd in Nieuwpoort aanwezig. Maurits vroeg zijn 16-jarige broer een veilig heenkomen te zoeken, maar hij weigerde hem te verlaten. Toen de vijand bij Nieuwpoort op de vlucht ging, knielde de jonge prins naast zijn broer in het zand neer toen deze van zijn paard steeg en God dankte: "O Heere, wat zijn wij, arme, zondige mensen, dat Gij ons heden, tot eer en glorie van Uw naam, zodanig geluk mededeelt; U zij de roem en eer tot in eeuwigheid".

Zachtzinnig, hartelijk, beminnelijk, maar af en toe ook ondoorgrondelijk, zo wordt Prins Frederik Hendrik die in 1625 zijn broer opvolgde, getypeerd. Toen Maurits voelde dat zijn levenseinde naderde ontbood hij hem bij zich. Hij vroeg hem een vrouw aan zijn zijde te nemen. Te trouwen, zodat zijn nalatenschap op hem zou overgaan. Voldeed hij daar niet aan, dan dreigde Maurits zijn onwettige kinderen te legitimeren. Daarom werd de haast vaderlijke raad door Maurits halfbroer serieus genomen.

Nog in datzelfde jaar trouwde Frederik Hendrik met Amalia van Solms. Om te begrijpen hoe deze jonge vrouw zo snel in beeld kwam, moeten we eerst even vertellen hoe ze in



Prins Frederik Hendrik met zijn echtgenote Amalia van Solms

de hofkringen van de Oranjes terechtkwam. Amalia was hofdame bij Frederik V van Palts en zijn vrouw Elizabeth Stuart. Deze waren in 1613 te Londen – beiden nog maar 16 jaar oud - in het huwelijk getreden. Ze leefden rijk en waren verzot op feesten en

jachtpartijen. Het kon niet op. Zoals Nederland met Spanje in oorlog was, zo had Bohemen - het huidige Tsjechië - met de Rooms Katholieke keizer van Duitsland als tegenstander te maken. Door een en dezelfde Duitse keizer werd de genoemde Frederik V van Palts in 1619 op de troon gezet en er in 1620 al afgestoten. Daarom werd deze keurvorst van Palts ook wel de "Winterkoning" genoemd. Op 8 november 1620 werden zijn troepen kort nabij Praag verslagen door het keizerlijke leger.

Van zijn neef Prins Maurits – de moeder van Frederik was Louise Juliana, een dochter van Willem van Oranje en Charlotte de Bourbon - kreeg het berooide koningspaar en hun hofhouding een gastvrij onderdak in Den Haag. Het verbannen koningshuis kwam op 13 april 1621 naar Nederland, waar ze het Hof van Wassenaar aan de Kneuterdijk als woonverblijf kregen. Dat bleek spoedig te klein. De ontevreden Winterkoning kreeg onder andere ook nog de ruime behuizing waar eerder Johan van Oldenbarneveld had gewoond.

Bij dat gevolg was ook de hofdame Amalia van Solms, in hofkringen spoedig een bekende verschijning. De Prins hoefde daarom niet na te denken wie hij zou vragen, nadat Maurits hem verzocht had te trouwen. De hofdame had al eerder in Frederik Hendriks ogen gekeken. De aantrekkelijke schone vrouw, weliswaar onbemiddeld, toonde vol trots haar eigen wil. Met haar fierheid en charme had ze de prins enigszins plagend gezegd dat ze niet echt gereed was om aan het hof te komen. Die aanleg prikkelde de Prins des te meer om haar als vrouw aan zijn zijde te krijgen. Het werd een Oranjehuwelijk dat in de lijn der troonopvolging zijn vruchten afwierp. Zij beloofde hem haar trouw. Slechts één jaar na Maurits' sterven schonk de jonge Amalia het leven aan een prinsje, de latere stadhouder Willem II (1626-1650). De wens van Prins Maurits, de halfbroer van Frederik Hendrik ging daarmee in vervulling.

Het Twaalfjarig Bestand zou voor de Geünieerde Provinciën een verademing geweest zijn, indien Van Oldenbarneveld zich met de zijnen niet tegen zijn eerdere vriend en Stadhouder Prins Maurits had verheven. De Oranjeprins streed tegen de onderdrukking van de zeven Geünieerde Provinciën. Toen de stedelijke adel niets meer ontzag, streed hij ook voor de zelfstandigheid der kerk, voor de rechten van de burger en voor de vrijheid van het geweten, zoals zijn vader dat in dezelfde omstandigheden zou hebben gedaan (2). Maurits stierf op 23 april 1625 op zijn ziekbed. Volgens zijn laatste gesprek met ds. Johannes Bogerman: "gerust, enkel op de verdiensten van de Heere Jezus Christus".

Vergun mij de beschrijving van dit stukje Vaderlandse geschiedenis waarin we de Oranjeprinsen volgden. Het boeide me tijdens mijn onderzoek. Ik hoop dat het, kort na de geboorte van ons Oranje prinsesje, voor de lezer een opfrissing voor het geheugen is.

Onze vorige aflevering werd besloten met het noemen van de vijf kernpunten waarmee ds. Cornelis Beukelaar zijn onderzoek naar deze zeeslag op de Zeeuwse binnenwateren beschrijft. In de eerste plaats noemt hij:

Wie de personen zijn geweest, die de aanslag in 't werk gesteld hebben.

Toen te Antwerpen de oorlogsvloot, bestaande uit 90 bodems, op 6 september 1631 gereed lag om uit te varen, was Frederik Hendrik al met een aanzienlijk deel van zijn leger in zijn kwartier te Bergen op Zoom. Het was tot de Staten Geünieerde Provinciën

doorgedrongen dat de vijand 'iets groots' aan het beramen was. Aan de hand van het traktaat van Beukelaar zullen we daar nu verder op in gaan.

De personen die de aanslag hebben voorbereid kunnen we samenvatten in een "gheheel legheer". De vijand had niet anders in het vaandel dan openbaar geweld. Ze hadden het voornemen om de Staatse troepen in Zeeland een beslissende slag uit te delen, zodat de koophandel naar het achterliggende rivierenland zou worden afgesneden. Dat de Hollanders handel dreven met Oost- en West Indië was funest voor de Spaanse belangen. De Hollanders dreigden immers op de Oceanen heer en meester te worden.



Een penning geslagen ter gelegenheid van de overwinning in de Slag op het Slaak. Middenonder is het toen drijvende eiland Sint Philipsland te zien.

Jan van Nassau

De Armada die te Antwerpen gereed lag om uit te varen bestond uit krijgsvolk, soldaten en bootsvolk. Het krijgsvolk stond onder commando van Graaf Jan van Nassau. Om duidelijk te maken hoe hij aan Spaanse zijde was gekomen, het volgende: Hij was een kleinzoon van Jan van Nassau, de broer van Willem van Oranje. Deze werd 'Jan de oude' en de kleinzoon; 'Jan de jongere' genoemd. De laatste had zijn familie de rug toegekeerd. In 1613 was hij op aansporing van een Leidse Jezuiet Rooms Katholiek geworden en trad in Spaanse dienst. Van huis uit stond hij bekend als een goed aanvoerder, maar successen had hij in het leger nog maar weinig geboekt. In 1630 was hij in de omtrek van Wezel bij een cavaleriegevecht gevangen genomen. Nadat voor hem een enorme som losgeld was betaald werd hij in vrijheid gesteld.

Kort daarop hoorde hij van pater Jan Babtiste Stercq, - in de omgang pater Philippe genoemd – dat er een plan was om met een grote Armada van Antwerpen naar het noorden te trekken. Hij stelde zich daarvoor beschikbaar. De kleinzoon van Willem van Oranje's broer liet zich breder informeren door de in Brussel geboren pater. In het voorjaar van 1631 wist pater Philippe de Spaanse regering in Madrid over te halen om het plan uit te mogen werken. Onder bedrieglijke voorwendsels werden daarna in Antwerpen en andere Vlaamse steden schepen bewapend en nieuwe gebouwd. Men probeerde de zwaar bewapende oorlogsvloot op de meest verholten manier in gereedheid te brengen.. Jan van Nassau was van mening dat het plan uitermate nuttig kon zijn voor de Spaanse koning (3). De afvallige telg van het Oranjehuis zag nu de kans schoon om zijn familie in de Geünieerde Provinciën te laten zien dat ze niet met Spanje konden spotten. Daar was Frederik Hendrik met zijn leger immers het afgelopen jaar in Vlaanderen al achter gekomen! Nu stond hij als bevelhebber van deze vloot te popelen om zo mogelijk een dubbele slag te slaan.

Ter illustratie noemen we even wat zich had voorgedaan. In het voorjaar van 1631 was een groots opgezet plan van de Hollanders mislukt. Prins Frederik Hendrik had een plan uitgezet voor een veldtocht door Vlaanderen. Om de vijand te misleiden werd te Emmerich, ten oosten van Arnhem langs de Rijn, een troepenmacht bijeen gebracht alsof men daar een veldtocht wilde beginnen. Een leger van omtrent 15.000 man voetvolk, 3.000 man paardenvolk en 50 stukken geschut werden daar ijlings ingeladen om zo snel mogelijk naar Zeeland te worden verscheept. De vloot legde vijf dagen later, de laatste dag van de maand mei, voor IJzendijke aan. Toen onze troepen aan land waren gegaan en kort daarna voor Brugge arriveerden, bleek dat er verraad was gepleegd van Staatse zijde. Vier weken eerder was al in Calais bekend geworden wat onze troepen in het vizier hadden. Het was onverantwoord de tocht voort te zetten. Onverrichter zake keerden de onzen terug om erger te voorkomen. Het voetvolk begaf zich naar een kampement te Drunen , de cavalerie ging naar Bergen op Zoom.

Jacob Boeij van Zierikzee

Over het bootsvolk van de Spaanse Armada commandeerde Admiraal Jacob Jansen Boeij, afkomstig van Zierikzee. Als bijzonderheid zij vermeld dat hij daar verscheidene familieleden had, die de Gereformeerde leer beminden: *"ende goede patriotten van haer Vader-landt zijn"*.

Het was algemeen bekend dat deze Admiraal een grote haat had tegen zijn Vaderland en de stad waar hij geboren was en opgroeide. Voor het bestand had hij zich al met circa veertien sloepen, bemand met personen die hij op Goeree en Schouwen had geworven, voor de haven van Zierikzee vertoond. Hij bemerkte echter dat de lieden van de stad, door een aantal soldaten bijgestaan, bereid waren hem in zijn door zichzelf toegemeten kwaliteit en verdienste te begroeten en te ontvangen. Deze eer hield hij echter aan zichzelf. Zonder schade aan zijn vaderlijke stad te verrichten verliet hij met zijn volgelingen de Schelde voor Zierikzee. Beukelaar bouwt hier enige humor in zijn verhaal met het plaatsen van een citaat. "Die van Zierikzee dreigden hem te laten zien wat eerder de lieden van Vlissingen hadden gedaan aan Pacieco. Naar het zeggen van een Paap, dat ze hem eens wilden laten zien: *"hoe fraey dat het is op die cristalijne straten onder 't water te gaen, ende zijn buyk vol te drincken van den klaren, daer men gheen accijns van en gheeft"*. Om dat te voorkomen is Admiraal Jacob Boeyj vertrokken zonder zich aan zijn tegenpartij te kwetsen (5).

Naast de twee genoemde leiders waren op de oorlogsvloot aanwezig: De Prins van Barbancon, de Graaf van Bossu, de Graaf van Villerval, de Graaf van Frefin en meer andere edelen die zich voor deze grote onderneming wilden inzetten. Daarnaast veel hoge officieren te land en te water en vaandragers, sergeanten, schippers, stuurlieden en een aantal geestelijke leiders. Van de totale bemanning werd na het treffen een lijst opgemaakt en uitgegeven als pamflet.

Daarnaast had deze vloot een "menigte keurlingen" bij zich. Zij waren speciaal opgeleid om bij krijgsgevangenen de neuzen en oren af te snijden. Daarvoor kregen ze vijftig gulden, niemand kwartier gunnende; dat is: Geen van de gevangenen zou vrijgelaten worden. De Vloot bestond uit veel officieren, soldaten en bootsvolk van grote kwaliteit. Gedeeltelijk hadden ze zich vrijwillig aangemeld, maar om ze volledig te bemannen moest een aanzienlijk aantal van de 6.000 bemanningsleden de tocht gedwongen meemaken.

In het eerste stuk van zijn verklaring heeft Beukelaar ruim aandacht besteed aan de mannen, van schijnbaar grote kwaliteit, die over de vloot gesteld waren. In zijn tweede paragraaf gaat hij in op het grote getal van de verschillende vaartuigen die aan de onderneming deelnamen. Het waren niet alleen vaartuigen uit de bestaande vloot maar zoals de predikant schrijft: *"In dit tegenwoordich Iaer(..) oock heeft toegemaect, ende oock van nieuws ghetimmert, een groote quantitey van Chaloupen, Ponten, ende andere vlot-gaende Schepen"*. Hij noemt dat:

Met welk een grote voorraad de vijand zich had uitgerust en welke voorbereidende maatregelen zij hadden genomen om het risico van een nederlaag zo goed als uit te sluiten.

We zullen nu eerst even gadeslaan hoe en wanneer de Spaanse troepen, gedeeltelijk dus gedwongen, in de haven van Antwerpen gereed waren om deze gewaagde, maar tevens uiterst belangrijke onderneming aan te vangen. Maar ook wie bij het afscheid aanwezig waren om de strijders een hart onder de riem te steken. Het was *"een Armada van omtrent 't negentich seylen sterck"* die op 9 september 1631 gereed lag om zich via de Schelde naar de Zeeuwse stromen te begeven. Die dag waren de Spaanse troepen aan

boord gegaan. Zoals we al noemden, over het scheepsvolk voerde de uit Zierikzee afkomstige Jacob Jansen Boeij het commando. Niet zomaar daartoe verkoren, nee, het was geen geheim dat hij goed bekend was met de bevaarbaarheid van de Zeeuwse stromen. "Een beducht iemand voor de Zeeuwse vloot en haar manschappen", zo zouden we hem kunnen typeren. Zijn vaartuig voerde een wit satijnen vlag met gouden letters "Nostra Signora" De lastgeving luidde dat deze vlag gevolgd moest worden.

Landleger

Om de aftocht luister bij te zetten was de Spaanse landvoogdes Isabella aanwezig toen de vloot onder zeil ging. Maria de Medici, de moeder van Koning Lodewijk XIII vergezelde haar. De pauselijke nuntius was aanwezig om de Spaanse wapens te zegenen met een per bul aangevoerde pauselijke zegen. Hij zou daarbij in het Latijn de volgende woorden gesproken hebben: "Ga gij gebenedijden, versla de maledijden". De markies van Santa Crus, die tot steun van deze onderneming het bevel van het Spaanse landleger op zich zou nemen sprak bij te aftocht dat hij de Koning (van Spanje) in zes weken tijd meer dienst zou bewijzen, dan Spinola in zijn hele leven had gedaan.

Tegelijk met de 90 vaartuigen tellende vloot, maakte het landleger, circa 6000 man sterk, zich klaar om vanuit Eekeren in België door het West-Brabantse land zich te verplaatsen naar het Volkerak. Kort daarop bleek dat de Spaanse vloot, die in Antwerpen gereed lag het gemunt had op Ooltgensplaat op Overflakkee en daar tegenover liggende vesting Willemstad. Niet alleen Alvaras de Bazan, zoals de werkelijke naam van de markies van Santa Cruz was, maar ook de Oranjeprins Frederik Hendrik was alert. De Spanjaarden probeerden de vloot- en troepenconcentraties in en om Antwerpen in het diepste geheim samen te stellen. Maar gezien dat de troepen van Frederik Hendrik te Drunen en te Bergen op Zoom paraat waren, moest hij bijna lont hebben geroken. Niet voor niets had hij opdracht gegeven de polders tussen Klundert en Willemstad te inunderen.

Zwaar bewapend

Om de lezer enig inzicht te geven hoe de Spaanse vaartuigen waren bewapend en waarmee ze waren geladen, lezen we eerst weer even mee met Cornelis Beukelaer. We begrijpen dan ook meteen wat ze in hun vizier hadden. Het wapentuig, de munitie, maar niet minder het materiaal dat ze aan boord hadden spreekt boekdelen.

Zoals genoemd, de vloot was negentig schepen sterk.

DEn vyant hebbende van langher hant uyt-geruft, ende continuelyck ghereet ghehouden, soo tot Antwerpen, Mechelen, als eenighe steden van Vlaenderen, een groot ghetal van Ponten, Chaloupen, ende andere roey-ghetuigh, om daer mede de naefste gheleghene Frontieren gheftadich te infetteren, ende oock met ghewelt t'overrompelen, soo heeft insonderheyt zijn voornemen derwaerts ghegaen dit tegenwoordich Iaer, in't welke hy van langher hant (ghelyckmen successivelyck is veradverteert geweest) heeft toegemaeckt, ende oock van nieuws ghetimmert, een groote quantiteyt van Chaloupen, Ponten, ende andere vlot-gaende Schepen, welke hy den 9. September 1631. 1600; Antwerpen heeft ghereet gehadt / zijnde een Armade van ontrent 't negentich seplen sterck / bestaende upt acht-en-dertich groote Chaloupen ofte Fregatten / ende eenighe wat mindere ghelijck onse Oorlooghs-Chaloupen / mitsgaders tien Ponten, ende een goet ghetal van Plejten en Seupen. De Chaloupe daer den Admirael en Graef Ian van Nassouwen op waren / ghenaeamt St. Iacob, is ghemonteert gheweest met 6. Metale stucken / 8. Steen-stucken / 4. Donderbussen of Papen-stucken / schietende 3. a 4. pont pser; d'andere Chaloupen St. Ioseph, St. Clara, St. Cecilia, &c. heeft met 2. Metale stucken / 4. Steen-stucken / ende 4. Donderbussen ghemonteert zijnde. Wande 10. Ponten is elck een met een halve Cartouwe / ende twee Dzielinghen oft Velt-slanghen ghemonteert gheweest. De Plejten / Seupen / zijn boozsien geweest met Dypzes / ende alderley Ammonitie van Oorlooghe / met veel Dper-wercken / Gzanaden / veel Sulpoeder / groote ende

Een opsomming uit het traktaat van Beukelaer over 's vijands voornemen en bewapening

Aan het vaartuig van de Admiraal Graaf Jan van Nassau, genaamd Sint Jacob was veel aandacht besteed aan de bewapening.

Beukelaer schrijft: *"Het is gemonteert gheweest met 6 Metale stucken, 8 Steenstucken, 4 Donderbussen of Papen-stucken, schietende 3 a 4 pond ijser"*. Nog tien vaartuigen van gelijke grootte waren op dezelfde wijze bewapend. De donderbussen, een uitvinding van een Zweeds officier, genaamd Melchior Wurmbrand, werden voor deze onderneming als zeer bruikbaar geacht. Ze waren licht van gewicht en konden met slechts drie personen verplaatst worden. Erg belangrijk natuurlijk op vaartuigen die geen wendbaar geschut hadden. Maar er was ook een groot nadeel. Na een tiental schoten moesten ze eerst afkoelen. Een niet onbelangrijk deel van de oorlogsschepen was met een aantal van deze donderbussen uitgerust.

De overige vaartuigen vervoerden granaten, veel buspoeder, grote en kleine kogels, en lont. De overige werktuigen waren waarschijnlijk bedoeld voor de aanleg van forten, namelijk spaden, houwelen, pikken, bijlen, hakmessen kruiwagens, delen (planken), kapraven (gekapte bomen), balken, slikspoeren, heiblokken, palen, pinnen en palissaden. Verder noemt Beukelaer: Enige tonnetjes met messen en stropen en tonnetjes met geld. Het hier genoemde is eigenlijk maar een in het kort samengevat portret van het geheel. Als we lezen wat de vloot in totaal meevoerde, blijkt dat ze veel vertrouwen hadden in het vervoer over water. Dat lezen we ook in een 'Kort en geloofwaardig verhaal' dat Jan van Hilten liet drukken bij Jan Frederikzn. Stam in de Hope te Amsterdam. Het bevat de lijst van gevangenen en het oorlogstuig en ander gereedschap dat op de Spaanse vloot werd buitgemaakt. Daarin wordt duidelijk wat de Spaanse vloot vervoerde. De voorbereiding, de aftocht, de hoeveelheid vaartuigen, het geschut en de reserve moet hen bijna wel overtuigd hebben dat de kans op een mislukking van deze onderneming klein was. Het ging immers maar om een betrekkelijk korte afstand die ze moesten overbruggen.

Verkeerd ingeschat

Naast het hiervoor door Beukelaer genoemde was, volgens de nieuwsbrief van Jan van Hilten, de vloot rijkelijk voorzien van een voorraad reservewapens, geschut, kogels, granaten en kruit. Tevens worden vaartuigen genoemd die geladen waren met biesbruggen, spijkers, uitrusting en kleding. Andere met paarden en met goed bier. Dat ze iets groots van plan waren blijkt ook uit het meevoeren van "Schoone Wimpels" en "Zijden Vlaggen". Verder een Mariabeeld en het wapen van de koning van Spanje, waarop met gouden letters geschreven stond: Nostre Seignor. Het zou te ver voeren om alles gedetailleerd te noemen, maar meer dan duidelijk is dat het commando van de Spaanse vloot iets voor ogen had waar de Zeeuwen en de Hollanders niet van terug hadden. Beukelaer drukt het op zijn manier uit: *"Wat quaeds inden sin hebbende, ende met ongheluck swangher gaende, blasende dreygementen, woedende ende Raedtslagede met malcanderen"*.

Het is onnodig dat wij een conclusie trekken, maar de tijdgenoot en zij die later hun studie over dit treffen maakten, menen dat de Spanjaarden de onderneming verkeerd hebben ingeschat. We kunnen wel stellen dat de overgelopen leiders als graaf Jan van Nassau en Jacob Jansen Boeij en meer anderen snoevende taal spraken waarvan weinig prestige te verwachten was. Ook in eerdere krijgsverrichtingen hadden ze hun merkwaardig gedrag getoond en weinig of geen zegepraal geboekt.

Zeeuwen en Hollanders alert

"Op de meest geheime en tersluikse manier was de vijand er in geslaagd om in Antwerpen, Mechelen en andere Vlaamse steden de gedeeltelijk bestaande- maar ook veel nieuwe vaartuigen te bewapenen en te bevoorraden om op de door hun geplande tijd voor Antwerpen te verzamelen. Ondanks de slinkse manier waarop ze het deden was het niet stil gebleven en tot de Heeren Staten van de Geünieerde Provinciën doorgedrongen. Daarom hebben de Staatsen, waar men de komst van de vijand ook maar zou kunnen verwachtten, voorbereidingen genomen om te kunnen terugslaan", zo verhaalt Beukelaar in zijn traktaat. Hij vervolgt: "Zijn Prinselijke Excell. Frederik Hendrik was van de plannen van de vijand ten dele geïnformeerd. Na een gesprek met een Gecommitteerde van de Staten Generaal besloot hij om zich met een aanzienlijk deel van zijn troepen te verplaatsten en te legeren te Bergen op Zoom. Daar liet hij zich informeren in welke richting de vijand zich zou verplaatsen.

Op alles voorbereid zijnde had hij de vice-admiraal gecommandeerd om zich nabij het gat van Saaftinge gereed te houden op de komst van de vijand en hen "clouckelijck teghen te staen, te slaen ende te steuijten". Op het schip van vice-admiraal Marinus Hollaer werd op 11 september krijgsraad gehouden. De Prins daarvan kennis genomen hebbende heeft deze goedgekeurd. Tevens gelastte hij Hollaer de beslissing uit te voeren. Enige dagen daarvoor had de Prins de burgemeester van Tholen al verzocht om met schippers die goed bekend waren met het water voor Tholen, bij hem te komen. Van hen wilde hij vernemen hoe diep het water voor de stad Tholen was en het aantal personen dat tegelijk overgezet kon worden over de Eendracht, de stroom tussen de Brabantse wal en het eiland Tholen.

Ook op Zuid-Beveland werden voorzorgsmaatregelen getroffen. Daar waar men vreesde dat de vijand zou verschijnen werden de garnizoenen sterk bemand. Naast de Zeeuwen waren ook de Hollanders in staat van paraatheid gebracht. Zij stuurden niet alleen jachten, maar onder het commando van Kapitein Coninck oorlogsschepen en andere ondersteunende vaartuigen. Zo was kort na het vernemen dat zich te Antwerpen een oorlogsvloot in beweging zou zetten, in en om de Zeeuwse wateren een degelijke militaire macht van de Hollanders en de Zeeuwen paraat. Men wist echter nog niets over de omvang en wat de vijand in zijn schild voerde. De strijd was nog niet gewonnen.

Terwijl de Admiraliteit van Zeeland in de grootste waakzaamheid verkeerde lag de Vice Admiraal Hollaer nabij het Saaftinger gat om de komst van de Spanjaarden te observeren. Dat niet alleen, ook andere oorlogsschepen, binnenlandvaarders van Vlissingen, Veere en Zierikzee en de beide jachten van de Heeren Staten van Zeeland werden bemand en gereedgehouden.

Alle kapiteins die uit zee waren binnen gelopen te Veere, Vlissingen en Zierikzee zijn van stonden aan met bootsvolk voorzien op de voornoemde plaatsen Dit alles om zich tegen de vijand moedig te verdedigen en hen het hoofd te bieden. Vanuit Middelburg werd het Jacht van de Oost Indische Compagnie en tevens dat van de West Indische Compagnie heengezonden om eveneens paraat te zijn. Alle mogelijke middelen werden op de Zeeuwse eilanden aangewend om de vijand het hoofd te bieden. De vloot voor Antwerpen was intussen met veel durf onder zeil gegaan. In hun achterhoofd zagen ze de Zeeuwse stromen al als de hunne, zodat ze moeiteloos vanuit Antwerpen de Noordzee konden bereiken. In het volgende nummer hopen we het verloop van deze onderneming verder met u te volgen.

1. Groen van Prinsterer, handboek deel 1, 1871
2. Groen van Prinsterer, handboek deel 1, blz. 222
3. Dr. M.G. de Boer, tijdschrift voor geschiedenis, land en volkenkunde, 1911
4. Cornelis Beukelaar geeft als bron voor dit citaat: Wassen, 1623, pag. 33
5. Cornelis Beukelaar, Jehovah Nissi, 1631

Voor dit artikel heb ik tevens de volgende literatuur geraadpleegd:

A.en H. Algra, Dispereert niet, negende druk 1983.

C.I.L.A. van Nispen, , Oudheidkundige Kring Roosendaal "De Ghulden Roos" jaarboek No. 43 – 1983

Jan Kempeneers

~~~~~

## De bakkers op Sint-Philipsland – deel 4

In deze vierde aflevering over de Fluplandse bakkers komt de bakkerij van Giliam Braam, die getrouwd was met Adriana Willems uitgebreid ter sprake. Vanaf 1925 tot en met 1957, twee en dertig jaar lang woonden en werkten ze in hun bakkerij en winkel, de locatie die nu als Voorstraat 44 bekend is. De oudere inwoners herinneren zich de bakkerij en de mutserdklamp naast de moestuin van Jozina van den Hoek-Geuze, in de volksmond "Sien Oek", aan de Achterstraat. Na 1957 bakten Jan en Nette Everaers-Guiljam er tot de fusie van de drie Fluplandse bakkers in 1963. In dat jaar vond in en achter het pand een grote verbouwing plaats. Door Eendracht Sterk (DES) bouwde er een geheel nieuwe winkel en moderne bakkerij. De bakkers Van Dommelen, Everaers en Stols gingen er na een fusie gezamenlijk verder. Voor we het interview, dat we met de twee dochters Anna en Willie Braam hadden gedetailleerd weergegeven, gaan we eerst een stukje terug in de tijd en kijken we hoe de bakkerij in de tweede helft van de 19<sup>de</sup> eeuw tot stand kwam.

Op de plaats waar nu de pastorie van de Oud Gereformeerde gemeente staat, Voorstraat 5, woonde vanaf 1811, mogelijk al eerder, Abraham van Oeveren (1753-1837), getrouwd met Adriana van Oeveren-Mol (1755-1832). Abraham kocht in 1792 op deze locatie een schuur en erf voor £ 28 en in 1803 een woning en erf voor £ 191-13-4, omgerekend bedroegen deze twee transacties bij elkaar een bedrag van 1200 gulden. Het gezin woonde van 1779-1794 in het buurtschap De Heen onder Steenberg. Aanvankelijk was Abraham arbeider, maar toen ze zich weer te Sint-Philipsland vestigden was hij winkelier. Zijn vrouw Adriana wordt in het bevolkingsregister steeds als vroedvrouw genoemd. Daarnaast was ze ook winkelierster. Uit dit echtpaar Van Oeveren-Mol werden twee zoons en drie dochters geboren. De echtelieden woonden in dit pand tot de dag van hun overlijden.

### Broodbakkerij

Om een begin te maken met de geschiedenis van de vierde bakkerij op Sint-Philipsland zullen we de twee zoons, die bij hun ouders in huis woonden, even volgen. De oudste zoon Abraham van Oeveren (1774-1848), was al sinds 1809 weduwnaar van Jacomijntje Wagemaker (1782-1809). Hij trouwde op 63-jarige leeftijd op 30 augustus 1837 met Lena Faasse, 48 jaar, weduwe van Cornelis de Nijs. Lena bracht twee kinderen uit haar

eerste huwelijk mee, namelijk Jan en Janna de Nijs. Na het overlijden van zijn vader zette Abraham van Oeveren junior de winkel voort. Daarna verkocht stiefzoon Jan de



*Links was de winkel van Abraham van Oeveren. In het eerste huis aan de rechterzijde kwam de eerste bakkerij van zoon Marinus van Oeveren.*

Nijs, die in 1848 getrouwd was met Jacoba Reijngoudt, de kruidenierswaren in deze winkel. Deze familie bleef in dit pand wonen tot circa 1885, de laatste 20 jaar staat De Nijs als landbouwer/landman in het bevolkingsregister opgetekend. Het was toen het laatste huis aan de Oostzijde van de Voorstraat. Kort voor 1900 liet postmeester Johannes Marinus Kunst ernaast een rijzige woning met een gebroken kap bouwen. Het postkantoor was er in onder gebracht. In 1904 werd deze woning in gebruik genomen als pastorie van de huidige Oud Geref. Gemeente en nam ds. Laurus Boone met zijn gezin daar zijn intrek. De Voorstraat was daarmee volgebouwd. In 1873 was op korte afstand daarvan de huidige pastorie van de Hervormde kerk gebouwd. Deze staat ten opzichte van de Voorstraat dichterbij de Oostdijk. We weten nu dat in het pand, dat thans wordt aangeduid als Voorstraat 5, lange tijd nering bedreven is in het toen nog zeer kleine dorpje aan de Krabbenkreek.

We gaan nu naar Abrams jongere zoon Marinus van Oeveren (1801-1835). Hij trouwde op 19 januari 1828 met de in Bruinisse geboren Helena Hendrika van den Berge. Op 2 mei 1827 komt de in Roosendaal geboren en getogen 57-jarige Gerardus Maas eveneens bij winkelier Abraham van Oeveren in huis. Enigszins opvallend staat achter zijn naam vermeld dat hij 'Rooms' is. Hij was bakker van beroep en keert na drie maanden terug naar zijn geboorteplaats. Één week later, 14 mei 1827, verleent het college van B. en W. aan Marinus van Oeveren vergunning om een bakkerij op te richten aan de westzijde van de straat bij de woning, nu Voorstraat 8. Het pand was eigendom van Adriana van

Oeveren (1775-1831), weduwe van Pieter van Dijke. De naaste buren die hun goedkeuring moesten geven voor de bouw van de broodbakkerij waren Jan van der Vliet, Chistiaanszn. eigenaar/bewoner en Pieter Reijngoud Corneliszn., bewoner. De oprichting leverde voor de buren geen bezwaar op. De Roosendaalse bakker heeft vrijwel zeker in die korte tijdspanne Marinus van Oeveren het broodbakken geleerd.

### **Veel verloop**

In het pand dat we zojuist noemden, nu Voorstraat 8, was er in een korte periode veel verloop van bewoners. Marinus Geense, hoefsmid van beroep, verhuisde met zijn vrouw Janneke Scheele kort na 1824 met drie kinderen naar het pand; nu Voorstraat 33. Daarna woonde Jacobus van Nieuwenhuizen, een boerenzoon van boerderij "Steene Poort", getrouwd met burgemeestersdochter Sara Dorst tegenover de kruidenierswinkel van Abraham van Oeveren. Vanaf 1827 verhuizen deze nog enkele keren naar een ander pand in de Voorstraat om kort daarna hun intrek te nemen op de genoemde boerderij aan de Zuidoost, waar ze vader Hermanus van Nieuwenhuizen en moeder Metje Vercouteren zullen opvolgen als landman en landvrouw.

Op 19 januari 1828, direct na hun trouwen ging Marinus van Oeveren met zijn vrouw Helena van den Berge in het pand aan de overzijde van de straat wonen. Marinus staat dan aangeduid als bakker. Op 3 november, hetzelfde jaar, werd dochter Adriaantje er geboren. Marinus bakte op dat moment als enige bakker met vergunning het brood in de bebouwde kom van Sint-Philipsland. Het eiland telde toen 450 bewoners. Vrijwel zeker hadden de toen 11 boerderijen een eigen bakkeet met oven om zelf het brood te bakken voor het gezin, de inwonende ouders en familieleden en daarbij nog de inwonende dienstknechten en meiden. Ook op de kavel van het molenhuis, onder aan de dijk bij de molen was waarschijnlijk een bakkeet met een zogenaamde meckoven. Dat was een bakplaats waar de bewoners gebruik van konden maken om hun brood te bakken. Het kwam ook voor dat iemand tegen betaling het brood bakte en bezorgde. De molenaar mocht echter van zijn eigen meel geen brood bakken voor de bewoners. Vanwege brandgevaar waren er toen nog geen stookplaatsen voor bakovens in de bebouwde kom. (Zie artikel van J.P.B. Zuurdeeg, Eendrachtbode 11 sept. 1997). Vanaf de tijd dat Marinus van Oeveren vergunning werd verleend, zullen de dorpsbewoners geleidelijk aan hun brood zijn gaan afnemen bij een plaatselijke bakker. Het jaar daarop, in 1828, werd ook een vergunning verleend aan schipper Willem de Rooij. Zijn vrouw Elizabeth den Braber was winkelierster in het dijkhuis aan het einde van de Voorstraat. Ook hier hadden de naaste buren, molenaar Willem Meijer en herbergier Jozef van Nieuwenhuizen van de huidige Druiventros, geen bezwaar tegen de oprichting van een stookplaats.

"Veranderd van woonplaats", staat kort daarop in het bevolkingsregister achter de naam van bakker van Marinus Oeveren aangetekend. Dat betekende dat het gezin naar een andere woning binnen de gemeente was verhuisd. Blijkbaar werd hij geroepen om zijn neef Jeremias van Oeveren, weduwnaar van Rebekka van Nieuwenhuizen op de boerderij "Hollands Hoeve" als landbouwer op te volgen. Al in 1835 is Marinus op deze hofstede als zodanig op 34-jarige leeftijd overleden. Zijn vrouw (34) zette met haar knechten en meiden de boerderij voort. Er ontstond een band met haar inwonende knecht Leendert van den Bos (22), waarmee ze in juni 1842 een gedwongen huwelijk aanging. Twee jaar later vertrok het gezin met drie kinderen Van Oeveren en twee kinderen van den Bos naar Bruinisse. Leendert kreeg op Duiveland een vrij uitgebreid nageslacht.

## Bakker Everaers

In de Hervormde gemeente werd ds. Samuel Jacobus Everaers, komende uit Stad aan 't Haringvliet op 14 juli 1822 bevestigd als predikant. Zijn zoon Damis, toen 20 jaar oud en zijn kinderen zouden wat de bakkerijen op Sint-Philipsland en Anna Jacobapolder betreft bekendheid krijgen. Damis Everaers trouwde in augustus 1829 met de in Sommeldijk geboren Adriana Grootenboer. Het echtpaar vestigde zich kort voor 1830 (niet 1860, zoals in Cronicke nr. 6 is vermeld) in het pand; thans Voorstraat 8, als opvolger van bakker Marinus Van Oeveren. Nadat haar man Damis in 1864 – en haar zoon Frederik Cornelis in 1880 waren overleden, verhuisde de weduwe Everaers-Grootenboer (1810-1892) rond 1880 vanuit de bakkerij tegenover de Hervormde kerk met haar kinderen naar het adres; momenteel Voorstraat 44. We hebben dat in Cronicke 6 op blz. 132 voldoende beschreven. (Deze verhuizing kwam, zo uit nieuwe gegevens blijkt, pas na een oproer onder de bevolking later tot stand. Daarop zullen we later in een apart artikel in ons blad nader ingaan).



*Rechts op de voorgrond De Kleine Winst, destijds bewoond door Gommerina Meijer-Boone. Daarnaast de bakkerij van Giliam Braam. De kinderen zijn v.l.n.r.: Allewiena Maan de Kok, Marie Beurkens en Toon Beurkens.*

De opgedane kennis wilde de toen al 70-jarige broodbakster niet verloren laten gaan. Haar zoon Johannes Cornelis Everaers (1854-1925) die zich in de bakkerij van zijn moeder het bakkersvak had eigen gemaakt, begon in dit pand, waar eerder de ongehuwde dochters van ds. Everaers woonden, opnieuw een bakkerij met winkel waaraan de naam Everaers was verbonden. Johannes trouwde op 30 april 1879 met Janneke Marina Geense (1859-1936) een dochter van de smid Jan Geense en Maria

Geense-Meijer, aan de overzijde van de Voorstraat. Vanouds zijn de families Everaers hecht verbonden aan de Hervormde gemeente. De bakkersvrouw Janneke Geense daarentegen behoorde van huis uit tot de huidige Oud Gereformeerde gemeente, zodat ze op de zondagen gescheiden ter kerke gingen. De kinderen – in het gezin werden er veertien geboren – werden in de Hervormde kerk gedoopt. De bakkerij bleef tot 1892, het jaar van haar overlijden, eigendom van de weduwe Everaers-Grootenboer. Haar zoon Pieter Everaers werd na haar sterven eigenaar van de broodbakkerij in de Voorstraat.

### **Anna Jacobapolder**

We zullen even duidelijk maken waar we deze Pieter Everaers moeten plaatsen toen zijn moeder stierf. In een vorige aflevering zagen we bij broodbakster Leentje Hack de jonge bakkersknecht Cornelis Clarisse verschijnen. Op jonge leeftijd was Leentjes echtgenoot Frederik Cornelis Everaers overleden. Zoals we daar hebben gezien maakte ze van de nood een deugd en trouwde met haar knecht "Keesje Klare". Een soortgelijk geval komen we nu tegen in de toen jonge Anna Jacobapolder. In 1847 werd deze tegelijk met de Kramerspolder, ten noordwesten van het eiland Sint-Philipsland ingepolderd. Op De Sluis en op de kruising Langeweg - Noordweg begon men al snel met het bouwen van boerderijen en arbeiderswoningen. Niet alleen uit het dorp Sint-Philipsland, maar ook van elders vestigden zich landarbeiders met hun gezin in deze nieuwe polder. We dienen te vermelden dat de broodvoorziening voor de circa 2000 werkmensen, die de dijk rond de nieuwe polder in één jaar tijds opwierpen, voor een deel vanuit Sint-Philipsland werd verzorgd.

Zoals uit het te Bruinisse aangelegde bevolkingsregister blijkt, had zich al in 1850 een aantal gezinnen in deze nieuwe polder gevestigd. We maken daaruit op dat er toen al een klein aantal eenvoudige arbeiderswoningen gereed was gekomen. De bedijker Willem Frederik del Campo, gen. Camp kende zijn werkmensen. Blijkbaar had hij meer mensenkennis dan financiële middelen. Als hij onder zijn arbeiders iemand ontdekte die erg handig was, had hij daar ongetwijfeld ander gereedschap voor. Camp liet scheepjes met stenen, sloophout, kalk en tras vanuit Rotterdam aanvoeren. Met die handige werklieden bouwde hij de meest eenvoudige stulpjes op De Sluis en aan de Noordweg. In 1850 werd tegenover de boerderij Rumoir (gebouwd in 1848) een constructiewerkplaats, bestaande uit een wagenmakerij, smederij, verfwinkel en een paarden- en veeapotheek, gebouwd. Ook de boerderijen waren niet van die kwaliteit dat ze de eeuwen zouden doorstaan. De eerste werden al in het begin van de 20<sup>ste</sup> eeuw herbouwd. Ook het sierlijke "Witte Huis" met koetshuis van Del Campo aan de huidige Sluisweg, moest na ca. 60 jaar vanwege de bouwvallige staat worden gesloopt.

Het was b.v. Jan Wesdorp – hij was getrouwd met Elizabeth de Waal – die zeer gewaardeerd werd door de bedijker. Hij kwam in 1860 met zijn vrouw en twee kinderen uit Bruinisse naar Anna Jacobapolder. Naast arbeider werkte hij ook in de meestooft Wilhelmina Regina als meedroger. Een zeer verantwoordelijk beroep. De stoof had maar een kort bestaan omdat kort na de bouw de rode kleurstof die de meekrapwortel leverde op een chemische manier kon worden gewonnen. Adriaan Wisse wist uit overlevering van zijn ouders en grootouders dat Jan Wesdorp met hulp van andere arbeiders huisjes bouwde en verbeterde als er geen werk op het land was. Zand was er in overvloed. Achter de woningen waar men ging bouwen verwijderde men op een aantal vierkante meters de kleilaag, die plaatselijk maar 50 cm. dik was. Daar zat het zuiverste zand wat

men maar wensen kon. Voor het metselen van de funderingen en de regenbakken gebruikte men tras dat in tonnetjes werd aangevoerd. De verdere opbouw gebeurde met het gedolven zand waaraan kalk werd toegevoegd. Droge voeten, een dak boven je hoofd en een plaats om te slapen, daar waren de eenvoudige arbeidersgezinnen tevreden mee. Vijftig jaar later ging men deze huisjes verbeteren en optrekken.

### **De eerste bakker in De Polder**

Te Ooltgensplaat woonde een bakkersgezin, bij wie blijkbaar was doorgeklonken dat er aan de overzijde van het Krammer en Volkerak een nieuwe polder was waarin woningen en boerderijen werden gebouwd. Het was broodbakker Lambrecht Laven, afkomstig van Sint-Maartensdijk, die zich kort na 1850 met zijn gezin in een van die eenvoudige huisjes in de Anna Jacobapolder vestigde. Het gezin telde drie kinderen: Adriaan, Marinus en Jacobus. In De Polder, die nog tot 1857 bij Bruinisse bleef behoren, werden in het gezin nog de kinderen Adriaantje, Johan Pieter en Jacob geboren. De kleinste was pas drie maanden toen vader Laven te Anna Jacobapolder in november 1855 is gestorven. De in Flupland geboren weduwe had geen keus. Ze zette haar bakkerij voort met de in Oude Tonge geboren bakkersknecht Hendrik Speet. Enkele jaren nadat deze trouwe knecht in 1854 te Zierikzee was getrouwd met Amarens Trijselaar, kwam Pieter Everaers als bakkersknecht in huis bij Adriaantje Laven-de Groene.

De kleinzoon van ds S.J. Everaers kon het goed vinden met de weduwe. Er ontstond een band tussen de knecht en de broodbakster, die niet alleen zakelijk, maar ook in de omgang met elkaar niet bij het deeg kneden bleef. Op donderdag 19 februari 1863 begaven de bakkersknecht en zijn toekomstige vrouw zich over de hobbelige wegen naar de secretarie in de Schooldreef om de huwelijksakte aan te horen en te tekenen. Als getuigen waren aanwezig: Willem van der Hoofd, arbeider, uit Anna Jacobapolder, en de drie Fluplanders Cornelis Meijer, korenmolenaar, Kommer Quist, zwager van de bruid en kleermaker Cornelis van der Dussen. Ondanks dat Pieters' vrouw zestien jaar ouder was werd uit dit tweede huwelijk van de broodbakster nog een zoon, genaamd Damis, geboren, die later met zijn vrouw Jannetje Polderman de broodbakkerij in De Polder zou voortzetten. Tot 1963, precies honderd jaar na het huwelijk van grootvader Pieter Everaers hebben hun kinderen, laatst Johannes en Jacobus, met huishoudster Johanna Mol, het brood voor de bewoners van Anna Jacobapolder gebakken. Dat viel samen met het fuseren van de drie bakkers van Dommelen, Everaers en Stols te Sint-Philipsland. Na het overlijden van Pieter Everaers ging zowel de bakkerij in Anna Jacobapolder als in de Voorstraat door vererving over op zijn enige zoon Damis Everaers.

In Anna Jacobapolder herinnert een kavel bouwland, de "Bakkersblok", tegenover de Magdalena-hoeve aan de bakkers Everaers die ze geruime tijd in eigendom hadden Hieronder de gezinsstaat van Pieter Everaers:

**Pieter EVERAERS**, broodbakker, geboren te Sint-Philipsland op 1 juni 1836, overleden aldaar op 25 september 1915, zoon van *Damis EVERAERS* en *Adriana GROOTENBOER*.

Hij is getrouwd te Sint-Philipsland op 19 februari 1863 met

**Adriaantje DE GROENE**, broodbakster, geboren te Sint-Philipsland op 5 december 1819, overleden aldaar op 6 april 1891, dochter van *Marinus DE GROENE* en *Adriaantje DE RUIJTER*.

Adriaantje was eerder getrouwd te Sint-Maartensdijk op 10 juli 1845 met **Lambrecht LAVEN**, broodbakker, geboren te Sint-Maartensdijk 13 februari 1823, overleden te Bruinisse op 19 november 1855, zoon van *Adriaan LAVEN* en *Neeltje ZOETERS*.

Uit dit huwelijk werd één zoon geboren:

**Damis EVERAERS** broodbakker, geboren te Sint-Philipsland op 18 januari 1864, overleden aldaar op 8 mei 1939.

Damis is getrouwd te Sint-Annaland op 10 november 1887 met **Jannetje Helena POLDERMAN**, geboren te Sint-Annaland op 27 maart 1865, overleden te Sint-Philipsland op 2 december 1913, dochter van *Huibregt Nicolaas POLDERMAN* en *Jacoba Beerta Suzanna KRAMER*.

### Kasjesman

We gaan weer terug naar de bakkerij in de Voorstraat. In 1920 besloot bakker Johannes Everaers, toen 65 jaar, uit de bakkerij te stappen. Zoals gezegd huurde hij deze van zijn neef Damis in Anna Jacobapolder. Het gezin verhuisde naar de Oostdijk in een gedeelte van het dubbele pand waar later Gerard Noorthoek en Andries Filius naast smid Louis Roozemonnd woonden. Kort daarop verhuisde Everaers naar de woning; thans Stationsstraat 5. Zijn vrouw Janneke Geense woonde daar na het overlijden van haar



*De bakkerij van Braam aan de Voorstraat in 1929. Voor de etalage staat mw. A.J. Braam-Willems met dochter Anna. Linksachter staat Johannes Vaders. De kleuter is Chiel Vermeulen*

man in 1925 nog tot 1932. Ze vertrok toen naar haar dochter Jacoba, getrouwd met Paulus Wiskerke. Ze woonde in Den Haag waar Janneke 20 april 1936 is overleden. De bakkerij op de Voorstraat werd vervolgens van 1920 tot 1925 geëxploiteerd door Pieter Everaers die in 1920 trouwde met Elizabeth Hack. Hij huurde deze zaak van zijn vader Damis Everaers die op de hoek Langeweg-Noordweg in Anna Jacobapolder de bakkerij van zijn ouders voortzette. Piet en Betje verhuisden echter al in juni 1925 naar Zierikzee. Hij was een buitenbeentje in de familie. Al in 1933 strandde zijn huwelijk door echtscheiding en leidde hij vervolgens een zwervend bestaan. Als kasjesman ging hij langs de deuren om in zijn levensonderhoud te voorzien. Hij schroomde niet om ook zijn geboorteplaats aan te doen met zijn veters, band, elastiek, punaises en de bekende witte balletjes om de motten te bestrijden. Zijn oude stekje op de Voorstraat bezocht hij dan stevast. Met een kopje koffie en iets lekkers van zijn opvolger uit de bakkerij was hij dik tevreden.

### Schrale tijden

Op hetzelfde tijdstip, om precies te zijn 22 mei 1925, kwam bakker Giliam Braam en Adriana Willems als pasgetrouwd echtpaar naar Sint-Philipsland om in deze bakkerij hun geluk als zelfstandig ondernemer te beproeven. Twee dochters werden in het gezin Braam geboren. Anna, die in 1927 het levenslicht zag, trouwde in 1950 met fruitkweker Jan Burger uit Kapelle. Willie, zes jaar jonger dan Anna, werd kleuterleidster te Yerseke. Met deze dames hadden we in mei 2003 een gesprek om de herinneringen vast te leggen van de periode die de ouders Braam te Sint-Philipsland hebben gewoond. Het gezin woonde van 1925 t/m 1957 in de bakkerij aan de Fluplandse Voorstraat. We moeten ons voorstellen dat het niet eenvoudig was om met vijf bakkers op een plattelandsdorp als Sint-Philipsland de koek te delen.

We hebben er in de vorige afleveringen al iets van genoemd. Kerkelijke gezindte van de bakkers had beslist invloed op de klantenkring. Ondanks de beruchte jaren dertig, toen ons land een zware economische crisis doormaakte, de Tweede Wereldoorlog en de Watersnoodramp van 1953, trotseerden ze de problemen die deze meebrachten. Het gezin Braam, waarvan u hieronder de gezinsstaat ziet, bleef meer dan dertig jaar de bakkerszaak in de Voorstraat exploiteren.

**Giliam BRAAM** broodbakker, geboren te Haamstede 19 februari 1902, overleden te Yerseke 5 mei 1976, zoon van *Jan Braam en Janna Maria Malipaard*.

Giliam is getrouwd te Kortgene op 10 juni 1925 met **Adriana Janna WILLEMS**, geboren te Kortgene op 30 september 1900, overleden te Kapelle op 22 november 1962, dochter van *Izak Jacob Willems en Willemina Koets*.

Uit dit huwelijk:

**Janna Maria (Anna) BRAAM** geboren te Sint-Philipsland op 25 september 1927. Zij trouwde te Sint-Philipsland 15 juni 1950 met **Jan BURGER**, fruitkweker, geb. te Kapelle 28 september 1922, zoon van *Jacobus Kornelis Burger en Maria Johanna van Wingen*.

**Willemina (Willie) BRAAM** geboren te Sint-Philipsland op 30 oktober 1933, kleuterleidster, overleden te Antwerpen (ziekenhuis) 4 februari 2004

## **Tegenvaller**

Toen Giliam Braam met zijn veertiende jaar van de lagere school kwam ging hij als bakkersknechtje in de leer bij bakker Jaap Koster in Haamstede. zes jaar lang bleef hij zijn geboorteplaats trouw. Hij wilde wat meer gaan verdienen, maar in zijn woonplaats had hij daarvoor in dit vak niet de gelegenheid. Het was in 1920 toen er een advertentie in de krant stond waarin een bakkersknecht werd gevraagd te Kortgene. Daarop schreef Giliam een briefje wat tot gevolg had dat hij tot zijn 25<sup>ste</sup> achtereenvolgens bij de bakkers De Die en Van den Berge te Kortgene werkte. De inhoud van zijn loonzakje stelde hem daar in staat was om iets opzij te leggen voor het doel dat hij voor ogen had, namelijk een eigen bakkerij beginnen. Bovendien ontmoette hij in dit dorp het meisje met wie hij in 1925 in het huwelijksbootje stapte.

Over die eigen zaak, ja, daar had hij met bakker van Den Berge al over gesproken. Hij had voor zijn baas zijn hart al open gelegd dat hij graag een eigen bakkerij wilde beginnen. Deze had gezegd: "Giliam, als ik mijn zaak verkoop, en dat zit er aan te komen, dan ben jij degene die als eerste de kans krijgt". Met die toezegging leefde het jonge stel steeds dichter naar de dag dat ze bij de bakker in Kortgene zouden worden uitgenodigd om te komen praten. Juist daarom was het niet de meest hoffelijke manier toen de knecht op een morgen van zijn baas te horen kreeg dat hij zijn zaak de avond tevoren had verkocht. Een geweldige tegenvaller natuurlijk. De knecht reageerde boos op de woordbreuk die de bakker had gepleegd. Maar omdat hij zich wel enigszins kon indenken hoe de transactie tot stand gekomen was, stelde hij zijn verloofde voor er het zwijgen aan toe te doen.

## **Eerst de klanten**

Kort daarop stond een advertentie in de nieuwsbode dat er te Sint-Philipsland in de Voorstraat een broodbakkerij te huur was. Daarover werd door de twee jonge mensen serieus gepraat. Giliam Braam wilde graag reageren, maar ook zijn aanstaande vrouw moest mee willen verhuizen naar het dorp waar ze wel van gehoord, maar nog nooit geweest was. Ze hadden de woordbreuk van de bakker op hun eigen dorp inmiddels verwerkt. "Daar moeten we nuchter in zijn Giliam", zei Jane. "Als we een kans krijgen, dan moeten we die nu aangrijpen". Ze was bereid haar aanstaande echtgenoot te volgen naar het kleinste van de Zeeuwse eilanden. Maar eerst moest de huurovereenkomst nog met bakker Damis Everaers te Anna Jacobapolder gesloten worden. Braam wist dat zijn voorganger Piet Everaers zijn beroep niet op de meest gemotiveerde manier had beoefend. De zaak was ook niet meer wat ze eerder geweest was. "Daar zullen we ons voor in moeten inzetten meid", zo had de knecht al met zijn aanstaande vrouw besproken. Met die gedachte trok het jonge paar op maandag 15 juni 1925 in het pand met het karakteristieke geveltje in de Flupandse Voorstraat. Braam had al een week meegelopen in zijn toekomstig bedrijfje. Niet alleen om in de bakkerij een week samen te werken met zijn voorganger, maar ook om als jong baasje kennis te maken met zijn klanten in de winkel. In de nacht van zondag op maandag kringelde de eerste rook al vroeg door de schoorsteen van de oven, die Braam voor de eerste keer als zelfstandig bakker stookte.

Niet in eigendom, maar evenals zijn voorgangers huurde ook bakker Braam de gebouwen in de Voorstraat van Damis Everaers uit Anna Jacobapolder. Huren vonden ze

voorlopig het verstandigste. De inrichting van de winkel was uiterst eenvoudig, maar wel knus. De geur van het verse brood uit de bakkerij drong door de geopende deur van de gang de winkel binnen. Dat nodigde uit. Vanuit de keuken stapte men echter zo naar buiten en dat wilden ze toch wel graag een keer anders zien. Het ging voorlopig eerst om de klanten. Als die maar wilden komen, dan was er ook voor het gezin Braam "brood op de plank". Dat lukte. In de meer dan tien jaar die ze op Flupland waren, hadden ze het vertrouwen van de klant weten te winnen. Juist daarom werd er door de bakker en zijn vrouw nagedacht om het pand in de Voorstraat in eigendom te krijgen.

### **Financiële ruimte**

Regelmatig werd met de tram of de bus een bezoek gebracht aan huisbaas Damis Everaers in De Polder. De dochters Anna en Willie spraken de ongehuwde broers aan als oom Ko en oom Jewannes. Huishoudster Johanna Mol was voor de dochters tante Jewanna. Voor Anna was het een belevenis. Van 1932 tot 1937 mocht ze stevast op de laatste zaterdag van de maand met de bus van de DARVI, die bij de winkel van Willem van den Bos op de Oostdijk zijn halte had, de huur gaan betalen. In een tasje had ze de enveloppe met inhoud. Ze kocht een retourtje Anna Jacobapolder en stapte dan uit bij het café van Marien Giljam. Dat was tegenover de winkel van Everaers. De bus moest op de tramhaven een half uurtje wachten, maar de chauffeur wist dat Anna weer mee terug moest naar de Oostdijk. Met de kwitantie en een zakje tum tum in haar tasje hobbelde ze weer met de bus mee over de met macadam verharde binnenwegen tot ze bij het "Oude Baken" de Oostdijk bereikten. De Rijksweg was er immers alleen nog maar op de tekentafel.

Het was in 1936 toen bakker Braam een plan had om met Damis Everaers te spreken of hij het pand aan de Voorstraat kon kopen. Eerst had hij aannemer en gemeenteopzichter Laurens Allewijn al ontboden om van hem te horen wat de waarde van het pand was, dat hij tot nu toe had gehuurd. Er was wat achterstallig onderhoud en tegelijk werd de mogelijkheid bekeken voor een nieuwe bijkeuken, een nieuw toilet en een groot raam in de voorgevel. Het was allemaal niet mogelijk geweest als de vijf kinderen Braam kort daarvoor niet hun portie hadden getrokken uit de erfenis van vader Jan Braam. Vijf kinderen waren er in het gezin van opa Braam, waaronder één zorgenkind. De laatste kreeg een dubbele deel uit de nalatenschap. Daar waren de overige kinderen het roerend mee eens. De bakker op de Voorstraat had dus financiële ruimte om een gesprek aan te gaan met Damis Everaers om de bakkerij over te nemen.

### **'Wat wil je er voor hebben?'**

Opnieuw was het tijdstip aangebroken dat de bakker een van zijn regelmatige bezoeken zou afleggen bij zijn collega's in Anna Jacobapolder. Rond de platte buiskachel, onder het genot van een bak koffie, was het dan meestal genieten van de gezelligheid. Het lag helemaal niet in de verwachting dat Braam deze keer een bod zou uitbrengen op zijn behuizing in de Voorstraat. Zowel voor de jonge bakker uit Flupland als voor vader Everaers en zijn zoons in De Polder was het een uiterst belabberde tijd. Crisis, dat was het woord dat alom werd gebezigd. Voor de arbeiders was er weinig te besteden en bij de winkeliers liepen de achterstallige betalingen in de boek steeds maar verder op. Daarover werd door de bakkers aan de Langeweg op deze avond gesproken. Ook bij Braam liep het niet gesmeerd met de betalingen. De humor van Damis Everaers overwon

het echter van de dagelijkse beslommingen. Ook Braam lukte het om het veel besproken woord 'crisis' voor een ogenblik naar de achtergrond te schuiven.

De bakker trok op een bepaald moment de stoute schoenen aan: "Everaers, wil je dat spulletje aan de Voorstraat aan mij verkopen?" Daar had de 72-jarige bakker niet op gerekend. Hij reageerde enigszins gekscherend: "M'n jongse, waer mò jie dat geld vandaen aele?" "Nee, het is inderdaad niet de gemakkelijkste tijd om je in een schuld te steken, maar er moet nodig wat aan het pand gebeuren. Zowel aan de woning als aan de winkel moet het een en ander gedaan worden om het voor ons gezin en de klanten aantrekkelijk te houden. Dat ben je toch wel met me eens zeker", zo beproefde de bakker zijn huisbaas. "Wat wil je er voor hebben?, noem eens een prijs". Niet uit het veld geslagen voldeed Damis Everaers daar meteen aan. "Dan is het verkocht", reageerde de Fluplandse bakker in aanwezigheid van de zoons Ko en Johannes. Natuurlijk werd er nog nagepraat hoe deze verkoop verder zou worden afgewikkeld. Zo kon het gebeuren dat Damis Everaers en zijn jonge collega Giliam Braam kort daarop met de notaris aan tafel zaten om de koopakte van het pand; momenteel Voorstraat 44 te laten passeren. De dag na de transactie werd aannemer Allewijn al gevraagd om te komen meten voor een bouwvergunning. Een nieuwe berging en toiletruimte stonden als eerste op het verlanglijstje. De kleine raampjes in de winkel waren gezellig en het gaf de pui een knus aanzien, maar toch wilde de bakker een groter raam om zijn waren beter te kunnen etaleren. De vaardige timmerman, die van opschieten hield, maakte meteen een schets van hetgeen ze voor ogen hadden. Zo moest het worden. De vergunning moest Allewijn op het gemeentehuis zelf goedkeuren. Het werk werd al snel daarna uitgevoerd. Met het vergroten van het raam in de voorpui kreeg het zowel binnen als buiten een vriendelijker aanzien.



*Bakker Giliam Braam met zijn knecht Anthonie Mol in de bakkerij.*

## **De knecht**

Een bakker zonder knecht is bijna niet voor te stellen. Nog maar kort had Braam zich op Flupland gevestigd of Anthonie Mol, de zoon van Willem Mol en Geertje Kunst, kwam bij bakker Braam in dienst. Naast het werk in de bakkerij ging hij bij de klanten in het dorp met de bakfiets en in het buitengebied met de grote mand voorop de klanten van vers brood voorzien. Zoals bij de andere bakkers was er met de knechts ook het nodige verloop. Als ze een eigen zaak begonnen of bij een of andere werkgever zoals een brood- en banketfabriek meer konden verdienen, namen ze ontslag. Zo volgde de ene knecht na de andere ook in deze bakkerij. Anthonie Mol (1911-2002) vertrok eind 1928 naar Schuddebeurs. Zijn opvolger Louis Meijer (1914) volgde hem als schoolverlater op tot hij met zijn ouders in 1930 naar Rotterdam vertrok. Inmiddels had ook Johannes Vaders (1915-1986) de lagere school achter zich. Hij sloeg na Louis Meijer zijn handen in de mutserd en in het deeg en ging evenals zijn voorgangers de klanten drie keer per week bezoeken met het vers gebakken brood. Zowel Louis als Johannes vertrokken na hun trouwen naar Haarlem waar ze op een broodfabriek gingen werken. Na Johannes Vaders kwam zijn jongere broer Henk (1918-1976) bij Braam in de bakkerij werken. Vervolgens Gerrit van der Dussen Wzn, Bram Verstrate, Huib Reijngoudt en Frans Breeman. De laatste was nog maar een schooljongen, maar juist daar moesten de meeste bakkers het van hebben.

Bakker Jan Adriaan Hanse, die tot 1943 een broodbakkerij op het gehucht De Sluis had, was tijdens de inundatie geëvacueerd bij Jacoba Meijer-Mol, de weduwe van molenaar Willem Meijer in de Voorstraat. Ook hij verleende geruime tijd hand- en spandiensten in de bakkerij van Braam tot in 1957 de bakkerij overging naar Jan Everaers. De mensen op het gehucht De Sluis en langs de Sluisweg werden niet alleen gedupeerd door de inundatie, maar ook door de sloop van bijna alle woningen en landbouwschuren. Pas in 1949 werd De Sluis in de huidige vorm herbouwd. Hanse (1891-1968) had daar een winkeltje en een broodbakkerij. Hij bezorgde op gezette tijden met paard en wagen ook de bestellingen in de kern Anna Jacobapolder. Hanse en zijn vrouw Marina Koolaard bleven na de inundatie te Sint-Philipsland wonen, laatst in de woning Deensestraat 6.

## **Een tulband voor opa Boone**

"We hadden snel kennissen in het dorp", vertelt Anna. "Over en weer gingen we bij elkaar naar de winkel". Vader en moeder Braam waren niet gewend elke zondag naar de kerk te gaan. Ze waren van huis uit Hervormd, maar van een hechte band met kerkenraadsleden en de dominee was helemaal geen sprake. "Twee jaar na hun trouwen werd ik geboren. Dominee van Doorn vroeg natuurlijk aan vader of ik toch wel gedoopt moest worden. Daar werden mijn ouders het over eens en vader beloofde hem zijn dochter te laten dopen. De predikant stelde daar tegenover dat hij graag zou zien dat ze dan voortaan ook hun zondagse plichten zouden vervullen. Vanaf die tijd gingen onze ouders regelmatig naar de kerk. Niet alleen dat, maar tegenover de klanten was het ook vriendelijker dat je meelevend was in een kerkelijke gemeenschap. Zes jaar later, in 1933, werd dochter Willie geboren. Ook voor haar brak het plechtige moment aan dat ze gedoopt zou worden. Juist op die zondag was er ook in Oud Gereformeerde kerk van ds. L. Boone een doopdienst. Dat wilde Anna onder geen voorwaarde missen. Aan die dominee was ze verknocht. Dat kwam zo. Naast de winkel van Braam woonde eerst Gommerina Meijer-Boone, voor Anna was dat "bure Gomme", en ze kon reuze met haar

accorderen. Ook met "tante Pie", eveneens een dochter van de Fluplandse predikant, ging Anna om als met haar eigen moeder. Niet enkel met de dochters, maar ook hun vader werd voor Anna "opa Boone". Zij vond het prachtig dat ze met hem mee mocht naar de "juffrouw van den domenie". Anna groeide met de burens op als met haar ouders en zodoende ging ze regelmatig bij opa Boone naar de kerk. Ook nu Willie gedoopt moest worden wilde ze van geen wijken weten. "Bij opa is het ook dopen" gaf ze huilend te kennen. Dat kon niet, vonden haar ouders, "je zusje moet gedoopt worden bij ds. Verschoor en daar moet je bij zijn. Anna weet nog goed dat het niet van harte ging. "Dat kwam omdat opa Boone zo goed met kinderen kon omgaan. Als hij jarig was bakte vader een tulband en die mocht ik als klein meisje zo trots als een pauw in de pastorie brengen. Ik heb er veel gekomen. Het was een lieve man, ook voor de kinderen. Er was in de kerk een busje waar op stond: "Voor de Leeraar". Hij kreeg de inhoud mee in een linnen zakje. Ik was er wel eens bij als de juffrouw het telde. "Het is weer niet veel vrouw", zei hij dan tegen haar. "Het was in de magere jaren. Dat werkte ook door in het busje van de dominee", vertelt Anna. "Later ging ik normaal mee naar de Hervormde Kerk. Ik heb erg goede herinneringen aan mijn jeugd op Flupland." Anna was zeven jaar toen ds. L. Boone in april 1935 is gestorven.

"Ik zei het al; over en weer deden we boodschappen in verschillende winkels. Er waren twee slagers, die beiden bij ons in de winkel kwamen. Niet altijd, nee, zij hadden ook verplichtingen bij andere bakkers. De ene week gingen we bij Bosman en de andere bij Pou de slachter. Zo ging dat ook met de boodschappen. De ene schilder hadden we voor het behangen, de andere voor het schilderwerk. Met de vriendinnen had ik ook altijd een leuke omgang. Marie Faasse, Lina van Pou de slachter, Marie van den Berg, Jaantje Verlinde. Het zijn de kleine dingen die je niet vergeet", vertelt Anna, terugdenkend aan haar jeugd.



*De bakfiets waarmee het brood werd bezorgd staat voor de etalage. Op de bakfiets zit dochtertje Willie Braam.*

## Klantenkring

"Over de klantenkring konden we niet klagen", vertellen Anna en Willie, elkaar regelmatig aanvullend. "Je moet rekenen, toen vader en moeder hier op het dorp kwamen was het een verlopen zaakje. Zijn voorganger lustte graag z'n glaasje en daar waren niet alle klanten van gediend. Onze ouders moesten dat weer gaan opbouwen. Je was overgeleverd aan de gunst van de klanten. Bovendien, op dit dorp waren vijf bakkers, die hadden allemaal hun aanhang, ook kerkelijk. Ze moesten er allemaal van leven. Onze ouders waren zuinig, zoals iedereen dat toen was. We gooiden het ook niet over de balk. Maar ik kan zeggen dat we er goed van konden leven. We kregen allebei een fietsje toen we vijf jaar waren, we mochten allebei naar Steenberg en op de Mulo, daarna ging ik ook nog een jaar naar Bergen op Zoom op de huishoudschool.

Ook Willie volgde na de lagere school de Mulo te Steenberg en samen met de leerlingen Ada Capelle, Dien van Kees Neele, Nelly Beneker, Jan Stouten en Jan van den Bos verliet ze vroegtijdig de klas van meester Van den Ende van de lagere school om voortgezet onderwijs te volgen. De leerlingen die niet mochten doorleren moesten de lagere school afmaken. Meestal was je dan bestemd voor het werk op het land. Veel ouders waren blij dat hun kinderen van school kwamen, zodat ze elke zaterdag bij moeder hun loonzakje konden afgeven. Niet iedereen maakte de Mulo af. Met Jan van den Bos haalde ze haar diploma. Jan werd later onderwijzer en Willie leerde in Zevenbergen voor kleuterleidster en haalde in Middelburg haar hoofdakte.

"Een grote sortering in brood was er niet", zo weten de zussen Braam. "Bruinbrood, wittebrood, krentenbrood en op bestelling ook wel eens een melkbroodje. Ook in gebak waren we niet ruim gesorteerd, maar bolussen en eierkoeken en een paar verschillende soorten koekjes hadden we altijd". Anna: "Als ik in Bergen op Zoom op school ging zei vader: 'Je moet weer eens een paar gebakjes meebrengen die we nog niet hebben'. Dan ging ik naar een bakker om wat uit te zoeken dat makkelijk na te maken was. Zo breidde vader zijn sortering uit. Ook werd er elke week beschuit gebakken. Lekker verse beschuit dat bewaard werd in een grote blikken bus. De klanten hadden die graag.

De dochters hebben ook op de fiets nog brood rond gebracht. Zo moesten ze naar Van Iwaarden op de Reephoeve en vandaar naar Steene Poort. Willie vertelt: "Eerst moest ik op de fiets, maar na de Watersnoodramp heb ik een brommertje gekregen. Een JLO met een plank op de bagagedrager. Daar werd de mand op vast geschroefd. Naar de genoemde boeren, maar ook naar Jan Vroegop en naar Marien Geuze op het Stoofje. Als het wintersweer was kwam Marien met de slee: "Die meid kan tuus bluve ôôr, je geef 't mè mee". Ook in Babel, bij Butijntje moest ik wel eens brood brengen. Dan nam ik soms voor slager Bosman ook de bestelling mee. Sommige klanten gunden zowel de ene als de andere bakker wat", zo herinnert Willie zich.

## De evacuatie

Tegen de tijd dat de mutserdklamp begon te slinken kwam Suijkerbuijk uit Hoogerheide de bestelling voor de mutserd opnemen. Kort daarop werd het met een vrachtauto gebracht en tegen de schuur aan de Achterstraat gelost. Dan moest het nog op de klamp achter de schuur worden opgestapeld. De dochters Braam hebben daar menige schram bij opgelopen, maar er waren ook wel eens jongens die hielpen sjouwen voor een of andere versnapering. Na de oorlog zijn ze ook bij Braam overgestapt op olie om de oven te verwarmen. Dat was geen succes zo herinneren de dames zich. Je proefde het soms en

de oven was niet gelijkmatig verwarmd zoals we dat gewend waren. Na de waterramp in 1953 kreeg Braam een mooie oven, die gestookt werd met briketten. Dat bakte weer veel beter.

De Tweede Wereldoorlog was ook niet de gemakkelijkste periode. "Je moest roeien met de riemen die je had", vertelt Anna. De dames herinneren zich dat Johannes en Ko Everaers bij Braam waren geëvacueerd tijdens de inundatie van de Anna Jacobapolder. Alle bewoners moesten daar vertrekken en met die mensen waren we goed bevriend. Veel van hen waren op Flupland bij gezinnen ondergebracht. "Jewannes en Ko van den bakker" met hun huishoudster Jewanna Mol hadden bij Braam de voorkamer tot hun beschikking. Jewanna zat meer in met het gezin Braam dan met zichzelf: "Wat erg toch hè vrouw, al die drukte. Wij kunnen er ook niets aan doen, we zouden ook liever thuis zijn in De Polder", zo verontschuldigde ze zich regelmatig. De gebroeders Everaers hielpen Braam met het bakken van een extra aantal broden voor de evacués uit Anna Jacobapolder. Niet alleen uit dat De Polder, er waren ook vluchtelingen uit Schouwen-Duiveland en het Thoolse land ingekwartierd bij gezinnen op Flupland. Vandaar dat het bij bakker Braam aanmerkelijk drukker was in de winkel dan gewoonlijk.

Bijna in elk huis was de vrije kamer in de periode 1943 – 1944 bezet. Spergebied, avondklok, verduistering van de ramen, zelfs de koplampen van de fiets werden grotendeels verduisterd, aardedonker was het in het dorp. Hooguit was hier en daar een streepje licht waar te nemen vanachter een pikzwart verduisteringsgordijn. Achter de gordijnen probeerde men in allerlei behoeften die verboden waren in het levensonderhoud te voorzien. Hamsteren op verborgen plaatsen, olie draaien van kool- en maanzaad. Ruilhandel voor brood – en andere distributie-bonnen kwam ook in de dorpen voor. De adressen waar koopwaar uit de zwarte handel verkrijgbaar was, waren extra alert. Ondanks dat werden er mensen weggevoerd die nooit meer op het dorp zijn teruggekeerd. Denk aan Johannes Mol, Dirk van der Welle en de evacuë Jillis van 't Hof uit Sint-Annaland. Hij was bij Hein Kramer geëvacueerd.

### **Brood van eigen meel**

Het regeringsbrood werd gebakken met meel waarin gemalen peulvruchten waren toegevoegd. Hoe de bakkers ook hun best deden, het mengsel bleef een klef gebakken deegklomp. Meerdere gezinnen, zoals de kleine boertjes en degenen die een paar zakken tarwe van de boer hadden kunnen bemachtigen, lieten dat bij Chris de meulenaar malen. Ook bij Marien van Oeveren, "t joodje", werd hij genoemd, in de Emmastraat gingen mensen om meel, weet Anna. Drie keer in de week werd een zakje bloem met henaamkaartje op de bank in de winkel neergezet of afgegeven. In een eerdere aflevering is het al genoemd: "Brood van eigen meel, dachten de klanten". Een misverstand natuurlijk. Kneelja van Keetje Meijer was een keer erg boos op Braam. "Dat brood is niet van mijn eigen meel", zei ze tegen de bakker.



*Kneelja wilde brood van eigen meel.*

Anna: "Vader deed de afgeleverde bloem natuurlijk bij elkaar. Een beetje bakkersbloem erbij en dan was het brood gewoon goed. Om Kneelja toch tevreden te stellen bakte vader een broodje van haar eigen zakje meel en zei tegen haar dat het nu echt van haar eigen zakje tarwebloem gebakken was. Ze was erg tevreden, maar de eerstvolgende keer toen ze haar zakje bracht wilde ze toch weer liever het brood zoals ze het voorheen gewend was.

Plots werd in de oorlog recht voor het dorp een van de twee daar varende binnenscheepjes tot zinken gebracht door overvliegende jagers. Het bleek dat ze geladen waren met meel voor de Duitse soldaten. Uit het zinkende vaartuig gingen de balen drijven en spoelden aan langs de dijk. De bewoners waren er als de kippen bij. Er werd wel meer aan strandjutton gedaan in deze tijd van schaarste. Er spoelde best wel eens iets aan waar de kachel op wilde branden. Wat toen op de keien te vinden was, daar was met het volgende hoogwater maar weinig meer van te vinden. De scheepjes werden in de haven bij het graanpakhuis afgemeerd. Iets doen wat niet mag bleek ook toen extra aantrekkelijk te zijn. Ook van het drijvend gebleven vaartuig werden zowel op het schip als aan de wal zakken bloem ontvreemd. Enkele verdachten werden aangehouden. Bijna iedereen had een legaal- maar meer anderen ook nog een "stille" viervoeter in een of andere schuilplaats. Met wat kriel of voeraardappelen was het aangespoelde meel uitstekend voedsel voor de mestvarkens. De bloem was nauwelijks aangetast door het water en daarom deden meer andere bewoners de mooie witte bloem in het zakje voor de bakker. De dochters Braam herinneren zich dat de bloem, die in opdracht van de Duitse bezetter werd vervoerd, van goede kwaliteit- en geschikt was om mee te bakken.

### **Voor elke klant een kopje**

Niet alleen het stelen van meel op de haven en ook het uitgraven van bielzen vanonder de tramlijn om te kunnen stoken, nee, blijkbaar was ook het knoeien met distributiebonnen een aantrekkelijke bezigheid. Daar kregen ze bij bakker Braam mee te maken. Er waren in de oorlog soms bonnen die ongeldig waren. Dat werd op de een of andere manier bekend gemaakt. Ze konden worden vernietigd.

"Als moeder de broodbonnen had opgeplakt bracht ik ze naar het distributiekantoor", vertelt Anna. "Wij waren ons van geen kwaad bewust, maar op een gegeven moment

kwam de politie aan de deur dat onze bonnen apart gehouden waren, omdat er bij waren dieverdacht aanvoelden. De eerste de beste keer als het weer voorkwam dreigde vader zijn vergunning kwijt te raken. Dan moet je je van geen kwaad bewust zijn. Maar er was iemand die er mee sjoemelde. Het was een cijfer van andere bonnen waar mee geknoeid werd, dat



*dochter Anna en Willie*

was al duidelijk geworden. Moeder verzorgde de bonnen, maar nu moest ze extra alert zijn. Ze kwam op het idee om de zegeltjes van elke klant apart te houden. Voor elke klant had ze een kopje of een bakje met een briefje waar de naam van de klant op stond. Zo werden ze gescheiden gehouden. Wij wisten zogenaamd van niets, maar wij wisten ook niet wie we moesten verdenken. Al met de eerste ronde van moeders idee viel de dader door de mand". "Moet je luisteren", zei Anna. "Vader ging naar de klant met de wetenschap dat hij de dader was. Als je het wist was het duidelijk te zien. Je voelde het aan de bonnen. Hij ontkende echter in alle toonaarden. "De dader zal wel over het slik zijn Braam, die vind je nooit", zo zei hij een beetje gniffelend tegen vader. Vader niet uit het veld geslagen: "Mijn vergunning staat ingenomen te worden, dan moet de politie het maar uitzoeken".

Deze politieman, het was Jan Labruyère, werd ingeschakeld. Met de bakkersvrouw bekeek hij de manier van verzamelen van de distributiebonnen. Er was geen twijfel mogelijk, ze wisten precies wie met behulp van ongeldige bonnen, geldige exemplaren probeerde te creëren. Het viel echter te veel op. Als je er met je vinger overheen wreef kon je het voelen. Zo waren ze er ook op het distributiekantoor achter gekomen. Tegenover de politie bekende de man dat hij met de waardezegeltjes had geknoeid. Terwijl zijn vrouw bij familie verbleef mocht hij zijn straf uitzitten in zijn vakantie. Tegelijk met het knoeien van de bonnen kwam bij de huiszoeking aan het licht dat ze boodschappen in overvloed hadden gehamsterd. Toch werd met de creatieve activiteit doorgegaan tot ze tegen de lamp liepen. Dit geval zag in ruime mate het daglicht. Vele anderen, die briketten voor de tram, houten palen uit de berm, bielzen vanonder de tramlijn en niet minder het genoemde meel ontvreemdden, ontsprongen de dans.

### **Blik en handveger**

Op gezette tijden werkte moeder Braam en de dochters mee in de bakkerij en de winkel. Koekjes afzetten, brood met de waterkwast behandelen om de mooie blinkende kleur te bereiken. Als de bovenkorst te licht gebakken was, was daar ook een oplossing voor. "Foefjes had iedereen", weet Anna. Het brood in de winkel brengen, elk gezinslid had zijn taak. "Als vader beschuit had gebakken nam ik die de volgende dag mee naar school.", vertelt Anna. "Dan moest ik alert zijn, want de jongens haalden de verse beschuitbollen stilletjes uit mijn tas als ze de kans kregen. Meestal hadden ze zelf regeringsbrood in hun knapzak.

Na de Mulo mocht de oudste dochter Anna nog twee jaar verder in het voortgezet onderwijs. Het was op de industrieschool te Bergen op Zoom waar ze nog talen leerde en les kreeg zoals dat op de latere huishoudschool werd gegeven. Kortom, daar werd Anna klaargestoomd voor het werk in het gezin. Kort voor haar 20<sup>ste</sup> kreeg ze verkering met fruitkweker Jan Burger uit Kapelle. Ruim twee jaar is er nog overheen gegaan, tot ze haar ouders op de hoogte stelde van hun trouwplannen. Willie zat toen nog op de Mulo, maar het bezorgen, daar zou wel een oplossing voor gevonden worden. Het was in mei 1950 toen de ondertrouwkaarten bij familie, kennissen en relaties op de mat vielen. Als toekomstig adres werd Kapelle op Zuid Beveland vermeld. Jan Burger was fruitkweker van beroep, zodoende verruilde Anna de bakkerswinkel van haar ouders in de Voorstraat op Flupland voor een woning bij de boomgaard in Kapelle. Uiteraard hielp ze daar in het seizoen met het plukken van fruit.

"Toen we in ondertrouw waren hebben we van alle klanten cadeautjes gekregen, vertelt Anna. "Het was prachtig. Het waren toen nog geen grote cadeaus, maar wat was ik er blij mee. Van vrouw Labruyère kreeg ik een blik en handveger. Als de dag van gisteren kan ik het me herinneren". De bruiloft werd gevierd in de bovenzaal van "de Druiventros". Vanzelf, Anna was vriendin met Janny Rijstenbil. Machiel Stols had al van te voren gezegd dat hij voor de gebakjes zou zorgen. "Nee Braam, dan sta je de hele dag in de bakkerij, daar zorg ik voor", had Machiel gezegd. De band met de bakkers onder elkaar was goed. Dat zou ook enkele jaren later blijken toen de Fluplandse bakkers getroffen werden door de stormvloed. Met z'n allen sloegen ze de handen ineen in de bakkerij van Jan de Waal, die als eerste weer kon bakken. Zo was het ook met de bruiloft van Anna met Jan Burger. Bakker Stols verzorgde het gebak zoals Anna dat graag wilde. Het was bij lange na niet te vergelijken met de tijd van nu, maar Anna en Jan beleefden er 'de dag van hun leven'. Op dezelfde dag, 15 juni 1950, werd de bakkersdochter uitgeschreven naar de fruitstreek in Zuid-Beveland, waar ze nu, bijna 54 jaar later, nog wonen.

### **Het korstje met boter en suiker**

Dochter Willie moest na het trouwen van zus Anna nog vier weken naar de Mulo. Met haar diploma op zak ging ze haar ouders weer helpen met het bezorgen in het buitengebied en was ze stand-by in de bakkerij en in de huishouding. In het dorp had ze nog twee klanten die de waren van de bakker thuisbezorgd wilden hebben. Dat was bij burgemeester Kleppe aan de Oostdijk en bij politiemann Labruyère op het Stoofhof, zo de andere zijde van de Oostdijk toen nog werd genoemd. Het bezorgen met de grote mand voorop of met de bakfiets door het dorp, dat hadden de bakkers toen al geruime tijd afgeschaft. Steeds meer klanten kwamen zelf naar de winkel om het op te halen of de kinderen namen het verse brood na schooltijd mee naar huis. Daarmee liepen de ouders wel het risico dat er een uitholling in was gemaakt. Ook voor opa of opoe namen ze soms het brood mee. Het korstje met boter en suiker dat je van opoe kreeg smaakte beter dan het lekkerste gebak wat je nu kan bedenken.

Kort na de Ramp had bakker Braam zijn collega's al een voorstel gedaan om samen te blijven bakken in één bakkerij en dan om de beurt bezorgen. Daarin kreeg hij geen bijval. Dat zou pas gebeuren toen hij reeds zes jaar in Zuid Beveland woonde en zijn vrouw al was overleden. Alle bakkers begonnen na de Ramp weer in hun herstelde bakkerij tot de fusie 1n 1963 een feit werd.

Ook voor de tweede dochter wilden vader en moeder de toekomst zeker stellen. Met instemming van Willie werd besloten om voor kleuterleidster te kiezen. Ze had zich al waargemaakt al leidster van de zondagschool in de Hervormde kerk. Met het Mulo diploma op zak kon destijds de akte kleuterleidster gehaald worden met een vervolgcursus. Daarvoor ging ze in 1955 op woensdagmiddag en op zaterdag naar Zevenbergen. Eén jaar later, in 1956, had ze haar akte op zak en werd ze aangesteld als kleuterjuf te Yerseke. Tijdelijk is ze bij zus Anna in huis geweest. Op en neer met haar brommer naar Kapelle was goed te doen. In die periode haalde ze tevens in enkele dagdelen per week haar hoofdakke in Middelburg.

### **'Ik neem de bestellingen mee'**

De bezorging in het buitengebied was al opgelost voor ze er over nagedacht hadden wie dat zou gaan doen. Marien Verwijs de melkboer ging evenals dochter Willie drie keer

per week zijn klanten in het land langs met zijn ijzeren paard. Een driewieler met de motor en het stuur boven het voorwiel. Hij wist precies bij welke klanten de dochter van Braam, die gereed stond om met de kleuters aan de slag te gaan, haar waren bezorgde. "Daar hoef je niet mee in te zitten. Ik rij ook drie keer in de week. Ik neem de bestellingen en de briefjes voor je mee", zei de melkboer spontaan. 'Merien van Gêêradje' heeft dat volgehouden tot bakker Braam voor de laatste keer zijn oven in de Voorstraat stookte. Een vol jaar lang. Willie herinnert zich dat ze kort voor haar ouders afscheid van de klanten namen, bij Marien en Tine in het Zuivelhuis in de Voorstraat een grote taart moest bezorgen.

Nu de beide dochters in het Bevelandse woonden werd bij de ouders Braam de trek om hun dochters te volgen blijkbaar versneld. Er was onder elkaar al eens gesproken om de bakkerij van de hand te doen en meer in de buurt van hun kinderen te gaan wonen. Mogelijk was dat al uitgelekt. Jan Everaers, een kleinzoon van Johannes Cornelis, die tot circa 1920 het brood in dit pand had gebakken, was sinds enige tijd bakker in Klaaswaal. Hij wilde met zijn vrouw Nette Guiljam graag naar zijn woonplaats terug keren. Daarom had hij bakker Braam al enkele malen in het oor gefluisterd: "Als je je bakkerij verkoopt, wil je me op de hoogte houden?" Dat heeft de verhuizing waarschijnlijk nog wel versneld. De bakker had tegen Everaers gezegd dat hij hem zou tippen zodra er plannen in die richting zouden zijn. Hij hield woord! In 1957 volgde het gesprek. De ouders Braam met de dochters hebben eerst alles op een rijtje gezet. Als ze met Everaers overeen konden komen zouden ze vergunning vragen voor de bouw van een woning te Kapelle. Dat gaf aanvankelijk problemen omdat alleen economisch gebonden gezinnen zich mochten vestigen. Daar werd een foefje voor verzonnen. Schoonzoon Jan Burger bouwde een bedrijfswoning in de boomgaard voor zijn eigen gezin. Toen die gereed was trok de rustende bakker met zijn vrouw in de woning van Jan en dochter Anna. Ook de verkoop aan Everaers was zonder problemen verlopen.

### **Nog één pak beschuit graag**

Naast de pastorie waar ds. Samuel Johannes Everaers op 14 juli 1822 zijn intrek nam, ging in 1957 opnieuw een bakker Everaers aan de slag. In de bakkerij was wel meer gerief dan in de tijd toen opa Johannes Cornelis en diens moeder Adriana Grootenboer de blikken in de warme oven schoven.

Willie nog één keer over het bezorgen: "Een auto hebben we op Flupland nooit gehad. Ik bracht het brood rond op mij JLO brommertje. Er was een plank op de bagagedrager gemaakt waarop de mand met vleugelmooien kon worden bevestigd. Het gebeurde wel dat ik na het bezorgen nog terug de polder in moest met een pak beschuit. Ja, je moest wel, anders had je een gereede kans dat je een klant kwijt was".

Toen de Fluplandse bakkers na de fusie in 1963 het moderne pand in de Voorstraat in gebruik namen was Giliam Braam aanwezig bij de opening. Het verwonderde hem wat er in- en achter het eeuwen oude pand verzeen was. Hij wenste zijn collega's veel succes toe met de nieuwe winkel en de bakkerij waar hij van 1925 tot 1957 had gewoond en gewerkt. Nadat moeder Braam in november 1962 was gestorven verhuisde vader in 1966 naar Yerseke. Dat was ook voor mij veel makkelijker. Ik was dicht bij mijn werk en vader is bij mij gebleven tot 1976, het jaar van zijn overlijden", vertelt Willie, die al met de autosleutels in haar hand zit. Maar nu is het tijd dat ze via de Oesterdam hun stekje in

"het land van Goes" weer gaan opzoeken, zo vinden de zussen die nog steeds leuke herinneringen aan hun geboortedorp hebben.

Jan Kempeneers

P.S. Voor dit artikel heb ik in mei 2003 een interview gehad met mw. Anna Burger-Braam uit Kapelle en haar zus mw. Willie Braam uit Yerseke. Daaruit is dit artikel tot stand gekomen. Op 4 februari 2004 deed ik het concept, gericht aan beide zussen op de post, niet wetende dat Willie de nacht daarvoor vrij plotseling was overleden. Nog dezelfde avond bereikte mij het droeve bericht. Direct daarna is er over en weer contact geweest met de familie J. Burger-Braam, zodat correctie heeft plaatsgevonden en fiat voor publicatie is verleend. Temeer omdat ik met Willie enkele dagen voor haar overlijden nog had gebeld voor enkele vragen m.b.t. dit verhaal, greep mij het bericht van haar overlijden aan. Omdat ze ook de eerdere artikelen over de bakkers had gelezen zag ze uit naar het verslag over de bakkerij van haar ouders. Ze had dat na ons telefoongesprek nog tegen haar zus Anna gezegd. Helaas heeft dat niet zo mogen zijn. Mede namens de redactie gaat onze deelneming uit naar haar zus en zwager Anna en Jan Burger-Braam en hun kinderen.

Namens bestuur en redactie van de heemkundekring "Philippuslandt"  
Jan Kempeneers

~~~~~

Van het bestuur

Ledenvergadering

Het bestuur heeft besloten om voortaan maar één Algemene Ledenvergadering per jaar te houden. Dat is genoeg om aan de statutaire verplichtingen, zoals het rooster van aftreden, jaarverslag penningmeester en verslag kascontrole te voldoen. Zoals we gewend zijn is er na het officiële gedeelte een spreker of een diaprojectie. Om u niet teleur te stellen, willen we jaarlijks wel twee keer blijven doen. Uit ervaring is duidelijk gebleken dat herkenbare vertoningen de voorkeur van onze leden hebben. We hopen u daaraan zoveel als mogelijk is tegemoet te komen. voor de jaarvergadering van 25 maart a.s. is een diaserie over de Fluplandse schippers in voorbereiding. Niet alleen de schepen, maar ook de schipper en de schippersvrouw zal dan de revue passeren. Jan Kempeneers zal de dialezing verzorgen. Hierbij dient vermeld te worden dat Jan-Kees van der Doe – bij wie het schippersbloed door zijn aderen stroomt - de plaatjes op zeer technische wijze op de gevoelige plaat heeft gezet en in de computer heeft ingescand. We hopen u in grote getale in "De Wimpel" (kleine zaal) te ontmoeten. **Dus donderdag 25 maart, aanvang 19.30 uur.** U mag dit niet missen!

Koninginnedag

Dit jaar hopen we u op koninginnedag iets te presenteren dat volkomen nieuw is. Naast de, aubade, de kinderspelen en andere feestelijkheden - die overigens niet binnen onze organisatie liggen – Is Anja Neele volop bezig met het verzamelen van foto's van eerdere koninginnedagen. Dat loopt als een trein. In het verenigingsgebouw aan de Schoolstraat staat op die dag de deur voor u open. Foto's van 10, 20 en 30 jaar geleden hangen daar, -

in groter formaat dan de originele – in de lijsten te kijk. Vast en zeker vindt u daar uzelf op het expositiepaneel. Onder het genot van een kopje koffie kunt u aan de tafels met andere bezoekers bladeren en praten. Dit alles wordt u op deze koninginnedag **30 april 2004** aangeboden door de heemkundekring "Philippuslandt".

Braderie

Als deze Cronicke bij u op de mat valt is het al weer de tweede helft van maart. De lentekriebels houden ons dan al volop bezig. Het bestuur denkt echter weer al vooruit naar hartje zomer. Zoals u weet zijn we gewend om u op de Braderie, dit jaar **zaterdag 19 juni**, te laten kennismaken met hetgeen er in onze kring omgaat. Meerdere boeken over Sint-Philipsland zullen daar tegen een speciale prijs te koop zijn. Foto- en plakboeken liggen ter inzage en met uw vragen kunt u bij ons terecht. Breng vrijblijvend een bezoek aan onze stand.

Paardenkeuring

Tijdens de herdenking van 100 jaar Christelijk onderwijs in Anna Jacobapolder maakten de kinderen rondritten door De Polder op een boerenwagen, getrokken door twee Belgische trekpaarden van Leo van Nieuwenhuijzen. Deze gaf te kennen dat hij op Flupland graag een paardenkeuring wilde organiseren. Gedachtig zijnde aan de keuringen die bij ons vroeger in het Schooldreefje en in de Voorstraat werden gehouden, gaven we meteen daaraan onze medewerking. Een speciale werkgroep onder voorzitter Monique Gunst is volop met de voorbereidingen bezig. Om de onkosten te betalen worden sponsors benaderd. Als alles volgens plan verloopt zal dat plaatsvinden op zaterdag 11 september in de Voorstraat. Naast het uitzoeken van het mooiste paard zal er mogelijk ook door de bekende Ko Brooijmans met een vierspan worden gereden. Leo van Nieuwenhuijzen wil dan ook bij ons rondritten met de kinderen mogelijk maken. Tegelijk met de paardenkeuring is de jaarlijkse monumentendag. We hopen dan de Hervormde kerk en Korenmolen De Hoop weer open te stellen. Tegen die tijd zult u van dit alles in de streekbladen op de hoogte worden gehouden.

Op weg naar 60 jaar bevrijding

Op 4 november van dit jaar zal het 60 jaar geleden zijn dat Sint-Philipsland werd bevrijd. Het lijkt heel lang, maar zij die nu rond de zeventig jaar en ouder zijn weten maar al te goed welk stempel het op ons heeft gedrukt. Veel mensen leven nog die op Sint-Philipsland een familielid hebben verloren in de bijna vijf jaar durende Tweede Wereldoorlog. Ons eiland lag na de bevrijding nog bijna een half jaar in de frontlinie. Uw bestuur is bezig met de voorbereiding van een gepaste herdenkingsavond op zaterdag 6 november in Dorpshuis "De Wimpel".

Ook hopen we vanaf nu ook op onze website in onze eerstvolgende thema's mee te nemen naar herinneringen van ons en anderen die de Tweede Wereldoorlog hebben meegemaakt. Deze Oorlog en de Ramp hebben stempels op ons innerlijke leven gedrukt. Vele miljoenen mensen lieten daarin het leven. Ook mensen uit onze dorpen. Ja zelfs onze naaste familieleden. Ook de jonge mannen die uit de U.S.A., Canada, Engeland, Polen, Frankrijk en meer andere landen ons kwamen bevrijden vanonder het Duitse juk. Bekijk eens de leeftijden op de militaire begraafplaatsen. Ze zijn voor ons gevallen!

Aanvullingen en correcties op de ledenlijst

Wederom kunnen we u een aantal nieuwe leden voorstellen. De nummers voor de naam zijn lidnummers. Onze nieuwe leden heten we vanaf deze plaats hartelijk welkom in onze kring. Onze kring telt thans 290 leden.

28 ¹	A.S.L. van den Berg-Kunst	Sint-Philipsland
31 ¹	P. Boudeling-Hartog	Anna Jacobapolder
59 ¹	J. de Groot-van der Meulen	Bunnik
79 ¹	A. Kosten-Wagemaker	Sint-Philipsland
99 ¹	J. Neele	Sint-Philipsland
141 ¹	P.J. Kosten-Mol	Sint-Philipsland
146 ¹	E. Geense-Verwijs	Sint-Philipsland
163 ¹	J. Mol-Quist	Brunssum
166 ¹	J.T. Hoek-Quist	Sint-Philipsland
174 ¹	A. Baauw-Everaers	Sint-Philipsland
175 ¹	G.L. Reijngoudt-Quist	Sint-Philipsland
179 ¹	J.W.H. Verwijs-Quist	Sint-Philipsland
191 ¹	R.J. Nelisse van der Heijden	Schiedam
193 ¹	W.J. Moerland-Quist	Sint-Philipsland
195 ¹	A.V. Moerland-Bijl	Sint-Philipsland
209 ¹	E. Wagemaker-Noorthoek	Sint-Philipsland
214 ¹	D. Faasse-Neele	m.s. Philipskercke
216 ¹	K.K. Steijn-Reijngoudt	Sint-Philipsland
232 ¹	W.H. de Koning	Houten
237 ¹	P.J. de Ruijter	Sint-Philipsland
243 ¹	L.E. van Halum Beurkens	Sint-Philipsland
272	Everaers, J.	Sint-Philipsland
273	Vossen, G.D. van	Sint-Philipsland
274	Vossen-Bruijnzeel, P. van	Sint-Philipsland
275	Boudeling, T.A.	Swifterbant
276	Guiljam-de Groot, J.A.	Sint-Philipsland

Deze keer rust op ons de plicht u te melden dat ons trouw lid Anthonie Willem Beurkens, echtgenoot van Elizabeth Vroegindeweyj, op 31 december 2003 is overleden. Toon was lid vanaf de oprichting. Hij bereikte de leeftijd van 72 jaar. We kunnen vermelden dat hij een erg meelevend en bovendien een actief lid was. Toen we in het begin regelmatig als genealogische werkgroep bijeenkwamen ging hij op de computer vol goede moed aan de slag om zijn familieleden in te voeren in het daarvoor bestemde programma. Met veel genoegen begon hij met onze hulp aan de opzet van een genealogie Beurkens. We moeten ook noemen dat hij begin 2002 meteen bereid was om als voorzitter van een Werkgroep herdenking Watersnood 1953 aan te treden. Dat heeft hij in de loop van datzelfde jaar moeten overdragen aan een van zijn collega's omdat een ernstige ziekte hem het functioneren in bestuursverband steeds moeilijker maakte. We zullen zijn collegialiteit en vriendschap node missen.

Contributie

Vanaf deze plaats willen wij u vriendelijk verzoeken de acceptgirokaart die u hierbij aantreft zo snel als mogelijk is te voldoen. Onze penningmeester hoeft u dan later geen herinnering te sturen. Bovendien werkt het voor ons kostenbesparend. We gaan ons 4^{de} jaar in en ook dit jaar heeft uw bestuur besloten om de contributie niet te verhogen.

Het lidmaatschap van onze kring bedraagt € 11,50 en voor gezinslidmaatschap € 16,00.

Wat we u speciaal willen melden is dat niet minder dan 21 leden, die staan ingeschreven als lid, over het jaar 2003 spontaan als gezinslid betaald hebben. Deze leden hebben inmiddels bevestigd dat ze gezinslid willen blijven

Vit de oude doos



Deze twee trouwfoto's kregen we in bruikleen van Ria Kunst. Op de linkerfoto haar grootouders Pieter Smits en Cornelia Adriana van Gorsel (tr.1911). Rechts de ouders van Ria: Adriaan Kunst en Neeltje Dingena Cornelia Smits (tr. 1933). Hebt u ook dergelijke - jongere familie- of trouwfoto's mag ook - in uw bezit. Graag willen we ze van u in bruikleen om ze gedocumenteerd op te slaan in ons digitaal bestand. We willen ze graag ophalen. Ook onze bestuursleden of onze leden Anja Neele en Jan-Kees van der Doe nemen ze graag in ontvangst.

